

2024-09

jaargang 55
nummer 9
november 2024

Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

Sinds 1856

zondagmiddag 17 november:
online extra Algemene
Ledenvergadering van DVG
zie p. 1

zaterdagmiddag 7 december:
ATHEÏSMEDAG
(met de Vrijdenker v/h Jaar)
zie p. 3 en 4

Onzindiploma's

Evolutie

Islamomisie

PODCASTS

Podcasts van De Vrije Gedachte over diverse onderwerpen worden verzorgd door bestuursleden Bart Collard en Floris van den Berg.

Ook bestuurslid Stanley Bakker verzorgt podcasts, samen met Teun de Jong; deze dragen de titel "Kritisch bekeken" en hebben kwakzalverij in de breedste zin van het woord als onderwerp.

De programma's zijn op YouTube, dus met video, te bekijken via:

<https://www.youtube.com/@verenigingdevrijegedachte4805/videos>

Tevens zijn de podcasts van Floris en Bart op Spotify te beluisteren via:

<https://open.spotify.com/show/6J0uDTp0PT06grumVR1DZQ?si=e514d8d-cdb31426d>

of: <https://spoti.fi/3ZymQCb>

Als u zich 'abonneert' op de podcasts en deze 'volgt' via deze kanalen en tevens 'likes' uitdeelt zullen de podcasts sneller gevonden worden, ook door niet-leden. Zo kunt u helpen om de boodschap van DVG verder en sneller te verspreiden buiten onze vereniging.

WEBSITE

Op onze website devrijegedachte.nl is kandidaat-bestuurslid Martin Harlaar aan een serie artikelen begonnen waarin hij uiteenzet wat hij als gevaren van de genderideologie beschouwt.

COVER:

Voorkant: Ny Carlsberg Glyptotek in Kopenhagen, foto van Elizabeth George op Unsplash

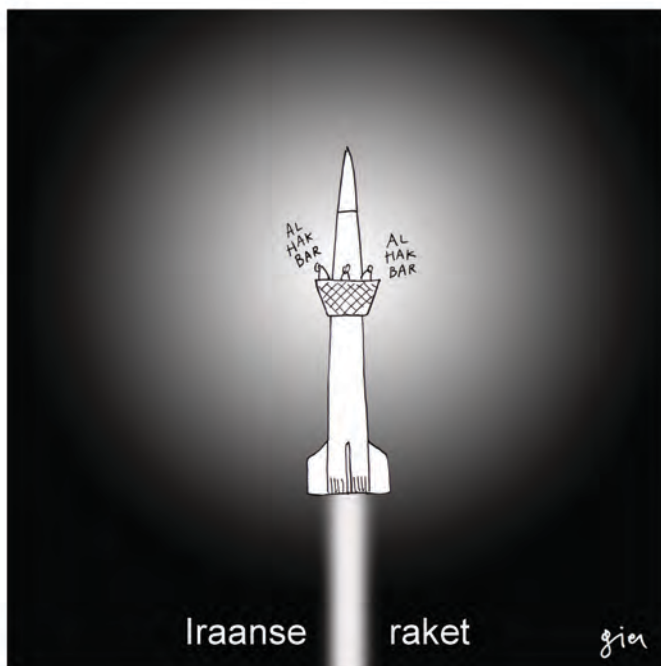
Achterkant: 1. Natural History Museum in Londen, foto van Bruno Souza op Unsplash
2. Een andere zaal in de Ny Carlsberg Glyptotek in Kopenhagen, foto van Anna Shvets op Pexels

Bezoek onze website
devrijegedachte.nl

Bezoek onze Facebook-pagina
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

jaargang 55 • nummer 9 • november 2024

INHOUD

Titel	Auteur	Pag.
• DVG op het WWW	Redactie	cover
• Informatie De Vrije Gedachte / Colofon De Vrijdenker	Bestuur/Redactie	2
• Aankondiging Atheïsmedag	Bestuur/Redactie	3+4
• Onzindiploma's tasten onderwijsstelsel aan	Floris van den Berg	5
• Het mysterie van de zilveren voorzittershamer	Martin Harlaar	6
• Islamofobie, nee, islamomisie	Anton van Hooff	8
• Waarom het niet botert tussen het mohammedanisme en het Westen en wat er aan te doen is	Jeroen Janssen	9
• Werelds Nieuws	René van Elst	15
• Abbé Pierre: weer een heilige van zijn voetstuk	Anton van Hooff	18
• Seksuele selectie	Kenneth van Oost	19
• Fragmenten uit <i>De kringloop van het leven</i> van Jac. Moleschott (deel 6, slot) vertaald door René van Elst	Jacob Moleschott	22
• Antwoorden op moeilijke vragen, drie essays, vertaald door René van Elst	Joseph H. McKenna	26
• Doden dieren zichzelf?	Anton van Hooff	28
• Internet in de hemel	Nico Krijn	31
• Auteurs / Aanwijzingen voor auteurs	Redactie	32

Aankondiging extra online Algemene Ledenvergadering 2024

Beste leden van De Vrije Gedachte,

Graag nodigen wij jullie uit voor een **extra online Algemene Ledenvergadering op zondag 17 november van 15:00 uur tot 17.00 uur**. Zoals tijdens de ALV in mei is afgesproken, richten we ons tijdens deze extra bijeenkomst specifiek op de financiën en het vaststellen van de begroting voor 2024. Een financieel overzicht en begroting 2024 zal voorafgaand aan de vergadering worden verspreid.

Aanmelden vooraf is verplicht. Om deel te nemen, vragen we jullie vriendelijk om je van tevoren aan te melden bij onze secretaris. Dit kan via het e-mailadres bart.collard@outlook.com.

We hopen op een hoge opkomst, omdat jullie betrokkenheid van groot belang is bij het nemen van beslissingen over de financiële koers van onze vereniging.

Met vrijzinnige groet,

Bestuur De Vrije Gedachte

Floris van den Berg - voorzitter, Stanley Bakker - penningmeester, Bart Collard - secretaris, Willem Vermaat - algemeen bestuurslid, Martin Harlaar - kandidaat-bestuurslid

INFORMATIE

De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte is opgericht in 1856 onder de naam De Dageraad.

Bestuur:

Stanley Bakker - penningmeester/ledenadministrateur
Floris van den Berg - voorzitter
Bart Collard - secretaris
Willem Vermaat

Postadres en telefoonnummer:

De Vrije Gedachte
Postbus 60278
1320 AH Almere
tel. 06-28301336

E-mail:

bart.collard@outlook.com

IBAN:

NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl
Postadres en telefoon: zie hiernaast

Lidmaatschap / abonnement De Vrijdenker:

Zie "Kosten" hieronder in het Colofon van dit blad

Internet:

- Website: devrijegedachte.nl
- YouTube-kanaal: Vereniging DeVrijeGedachte
- Facebook-pagina: De Vrije Gedachte

Bakker - Vermaat - Collard - Van den Berg

COLOFON

De Vrijdenker

De Vrijdenker is een tien maal per jaar verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Redactie:

René van Elst – hoofd- en eindredacteur, opmaker
Maarten Gorter – coördinator
Anton van Hooff
Eelko de Vos
Hans de Vries

Postadres en telefoon:

zie hierboven bij de informatie over DVG

E-mail:

redactie@devrijegedachte.nl

Website:

zie hierboven bij de informatie over DVG

(Leden- en) abonnementsadministratie:

Zie hierboven bij de informatie over DVG

Kosten (ingegaan 2018):

- Lidmaatschap met abonnement € 62,— p.j.
- Lidmaatschap zonder abonnement € 30,— p.j.
- Abonnement € 36,— p.j.
- Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar)
met abonnement € 30,— p.j.
Zie ook de aanbieding onderaan!
- Prijs losse nummers € 3,50

Kopij:

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking hebben op het vrijdenken, worden zeer op prijs gesteld. A.u.b. digitaal aanleveren. Zie de aanwijzingen achterin dit blad.

Druk:

Drukkerij Image Team Eemnes
ISSN: 1872-1478

Disclaimer: De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door auteurs verkondigde meningen niet per se geheel of gedeeltelijk de mening van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte en/of de Redactie weergeven. De inhoud van het geschrevene blijft te allen tijde de verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur.

VOORDEELAANBIEDING VOOR JONGEREN

Ben je atheïst (of denk je erover om het te worden) en jonger dan 25 jaar, profiteer dan van ons aanbod.

Als je je aanmeldt als nieuw lid dan krijg je een heel jaar lang 50% korting op De Vrijdenker. Je betaalt dan dus geen € 30,- maar slechts € 15,- voor 10 nummers!

Meld je aan op de site www.devrijegedachte.nl of via info@devrijegedachte.nl en vergeet niet je geboortedatum te vermelden.

Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte
en het Belgische Humanistisch Verbond presenteren met trots

ATHEÏSMEDAG 2024

Over de noodzaak van religiekritiek

Atheïstisch Vuurwerk & Atheïst van het Jaar

Stine Jensen, auteur van *Goddeloos. Waarom we atheïsme nodig hebben* (2024)
zal worden uitgeroepen tot Atheïst van het Jaar 2024

Datum: zaterdag 7 december 2024

Tijd: 13.00-17.30 uur met aansluitend borrel, inloop 12.30 uur

Locatie: Debatcentrum De Balie in Amsterdam

Entree: leden van DVG en van het Belgische Humanistisch Verbond € 15,-,
niet-leden € 25,-; inclusief koffie/thee in de pauze

Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte en het Belgische Humanistisch Verbond presenteren vol trots Atheïsmedag 2024: een inspirerende middag vol scherpe inzichten, kritische voordrachten en prikkelen-de discussies over de rol van religie in de samenleving. Zes religiekrakers, muziek, en de uitreiking van de titel Atheïst van het Jaar maken dit evenement tot een absolute must voor iedereen die vrijheid van denken en meningsuiting hoog in het vaandel heeft staan.

Ondanks honderden jaren religiekritiek blijft religie hardnekkig voortwoekeren. Niet alleen snijden de argumenten voor het bestaan van god, goden, eenhoorns en andere verzinsels geen hout, ook heeft religie dikwijls een slechte invloed op de levens van mensen. Er is noodzaak om religie te bekritisseren, zowel de waarheidsclaims als de morele claims.

Mis het niet! **Meld je aan en betaal via de website**

<https://www.eventbrite.nl/e/tickets-atheismedag-2024-1059470407509>

voor deze middag vol inzichten, dialoog en inspiratie.

Het Vrijdenkersboek 2024 *Op het scherp van de snede* is voor leden gratis beschikbaar (15 euro voor niet-leden). *Goddeloos. Waarom we atheïsme nodig hebben* van Stine Jensen zal deze middag te koop zijn voor € 10,- in plaats van € 14,99.

Programma:

12.30-13.00: inloop

13.00-13.05: Welkom door dagvoorzitter Willem Vermaat

13.05-13.15: Openingsdialoog door Johan Braeckman & Floris van den Berg (vz DVG)

13.15-13.35: Voordracht 1: Dirk Verhofstadt: Atheïsme als grondslag van de moraal

13.35-13.55: Voordracht 2: Johan Braeckman: Atheïsme als uitkomst van kritisch denken

13.55-14.05: Muziek

14.05-14.25: Voordracht 3: Anne Provoost

14.25-15.00: Pauze met koffie & thee, verkoop van *Goddeloos. Waarom we atheïsme nodig hebben* en uitreiking/verkoop van het *Vrijdenkersboek 2024*.

15.00-15.20: Voordracht 4: Paul Cliteur: De noodzaak van moreel Esperanto

15.20-15.40: Voordracht 5: Elma Drayer

15.40-15.50: Muziek

15.50-16.10: Voordracht 6: Floris van den Berg: Hoe komen we van religie af?

16.10-16.30: Pauze

16.30-16.40: Laudatio voor Atheïst van het Jaar: **Stine Jensen**

16.40-17.00: Dankwoord/voordracht door Atheïst van het Jaar Stine Jensen

17.00-17.30: Vragensessie

17.30-17.40: Wrap up door dagvoorzitter

17.40: Napraten; eventueel nog uitreiking/verkoop van de genoemde boeken.

[Z.o.z. voor informatie over de sprekers]

Willem Vermaat (1989) is dierethicus en werkt als docent communicatieve vaardigheden aan de TU Delft. Hij geeft lezingen over dierethiek, carnisme en veganisme en schreef opinieartikelen voor onder meer NRC Handelsblad, de Volkskrant en Trouw. Van zijn hand verscheen in 2021 *Waarom we geen hondenmelk drinken*.

Johan Braeckman (Wetteren 1965) is filosoof, tot voor kort hoogleraar wijsbegeerte aan de Universiteit Gent. Mede-oprichter van 'De Maakbare Mens' en redactielid van *Wonder en is gheen wonder*, het tijdschrift van SKEPP. Van 2003 tot 2008 bijzonder hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam.

Floris van den Berg (Naarden 1973) is milieufilosoof aan de Universiteit van Utrecht, voorzitter van De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis. Van hem verschenen diverse boeken, zoals *Hoe komen we van religie af?* en (het meest recent) *Recalcitrant*.

Dirk Verhofstadt (Dendermonde 1955) promoveerde in 2010 te Gent in de moraalwetenschappen. Hij is emeritus hoogleraar Media en Ethiek, politiek filosoof en publicist en auteur van o.a. het boek *Atheïsme als basis voor de moraal* en – met Paul Cliteur – van het *Atheïstisch Woordenboek*. Kernlid van de onafhankelijke liberale denktank 'Liberales'.

Anne Provoost (Poperinge 1964) is een Vlaams schrijfster van romans, kinder- en jeugdliteratuur en essayiste. Haar boeken kregen talrijke prijzen. Ze is lid van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren. In 2008 publiceerde ze het essay *Beminde Ongelovigen*, waarin ze een 'religiometer' presenteert als meetinstrument voor iemands graad van (on)gelovigheid.

Paul Cliteur (Amsterdam, 1955) is een Nederlands rechtsfilosoof en voormalig politicus. Hij staat bekend om zijn rechts-liberale inslag, zijn atheïsme, republicanisme en inzet voor dierenrechten. Hij is onder meer voorzitter van het Humanistisch Verbond en Eerste Kamerlid voor Forum voor Democratie geweest. Schreef vele boeken over rechtswetenschap en -filosofie, darwinisme, atheïsme, humanisme, moraal etc.

Elma Drayer (Drachten, 1957) is een Nederlandse schrijfster, columniste en redactrice. Zij studeerde Nederlandse taal en letterkunde aan de Vrije Universiteit. Sinds februari 2015 is zij columniste bij De Volkskrant, eerder was zij redactrice bij Vrij Nederland en columniste van Trouw. Zij is republikein en atheïst. Haar werk *Witte schuld. Over identiteitspolitiek* werd bekroond met de Prinsjesboekenprijs 2020.

Stine Jensen (Hillerød, 1972) is een in Denemarken geboren filosofe en publiciste/columniste. Zij studeerde literatuurwetenschappen (met doctoraal cum laude) en filosofie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ze promoveerde in 2002 aan de Universiteit Maastricht op het proefschrift *Waarom vrouwen van apen houden*. Zij was docente aan de Vrije Universiteit. In 2022 werd ze benoemd tot bijzonder hoogleraar Publieksfilosofie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Ze schreef diverse boeken en maakte TV-series over filosofie. Was vroeger fel atheïst en nu "opgewektere atheïst". Haar nieuwste publicatie heet *Goddeloos*, zij pleit daarin voor een radicaal, maar ook teder atheïsme, dat vrijmoedig van zich laat horen wanneer het gaat om hete hangijzers die te maken hebben met religie.

Bart Collard (Elsloo (L) 1988), secretaris van DVG, is criminoloog en docent/coördinator aan de Politieacademie. Hij schrijft over ecohumanistische onderwerpen. Momenteel werkt hij aan een proefschrift over terrorisme en religie aan de Universiteit Leiden. Recent boek: *Het recht op misinformatie*.

Op 10 oktober plaatste De Telegraaf in de rubriek "De Kwestie" een skeptisch stuk van onze voorzitter Floris van den Berg, dat hieronder - met toestemming van de krant - gereproduceerd staat. Een mooi voorbeeld van hoe wij onze vereniging meer bekendheid kunnen geven.

OPINIE Floris van den Berg, filosoof

Onzindiploma's tasten onderwijsstelsel aan

In Nieuwegein kun je een particuliere geaccrediteerde bacheloropleiding in kwakzalverij doen. Je moet er tijd en geld voor over hebben, maar dan heb je een officieel geaccrediteerd bachelor-diploma Kwakzalverij in handen. Je kan dan aan de slag om mensen geld afhandig te maken met een behandeling waarvoor geen beproefd wetenschappelijk bewijs is maar met een keurmerk van de overheid. De Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) heeft hiervoor de Kackadoris-prijs gekregen van de Nederlandse Vereniging tegen Kwakzalverij. Het gaat hier om de niet-wetenschappelijk bewezen praktijk van osteopathie.

Keurmerk

NVAO-voorzitter Arnold Jonk wil de prijs niet in ontvangst nemen. Hij legt uit dat de accreditatieclub kijkt naar het onderwijs, maar niet naar de 'inhoudelijke merites' daarvan. Het is alsof een keurmeester van een banketbakkerij alleen kijkt of de bakkerij netjes op orde is en zonder te proeven het keurmerk verleent. Het doel van accreditatie is het beoordelen van de kwaliteit, niet het afvinken van een lijstje. Jonk probeert zich te verdedigen: „Ik zou ook niet goed weten waar dat zou beginnen en eindigen. Ik vrees dat er binnen onze organisatie, de rijksoverheid of de samenwerking ook geen overeenstemming zou zijn te vinden over het *evidence based* karakter van een opleiding theologie. In het medische domein staat de discussie

Opleidingen zonder wetenschappelijk fundament moeten niet langer een overheidsaccreditering hebben; ze ondermijnen het wetenschappelijk onderwijs. Dat stelt Floris van den Berg, doelend op onder meer religieus onderwijs. „Dat theologische opleidingen wetenschappelijk geaccrediteerd zijn, is een gotspe.”

sie nooit stil en zijn er talloze opleidingen waarover - ook binnen de medische gemeenschap - discussie is over de validiteit ervan.”

Er is inderdaad geen wetenschappelijke basis voor theologie. Dat theologische opleidingen wetenschappelijk geaccrediteerd zijn is dan ook een gotspe. De accreditatie van alle theologische opleidingen dient ingetrokken te worden.

In de medische wetenschap is er wel degelijk overeenstemming over voor welke therapieën voldoende empirisch bewijs is. Mocht het bewijs voor een bepaalde theorie onvoldoende blijken, dan moet dat ook consequenties hebben voor onderwijs.

Wetenschappelijk bewijs

Theologie gaat uit van het bestaan van een god (de christelijke of islamitische) en van het bestaan van goddelijke openbaringen, terwijl er geen enkel wetenschappelijk bewijs is voor welke god dan ook. Dat betekent

dat er voor religieus onderwijs geen ruimte behoort te zijn in het onderwijs. Onderwijs moet gaan over wetenschappelijk bewezen kennis, over het aanleren van de wetenschappelijke methode en kritisch denken. Onderwijs over religie, zoals religiewetenschappen, past wél binnen het wetenschappelijke kader. Jonk lijkt te begrijpen dat inhoudelijke accreditatie gevolgen zal hebben, zoals het opheffen van theologie, maar hij is wellicht bang voor de maatschappelijke consequenties.

Door de overheid geaccrediteerde onderwijsinstellingen dienen aléén wetenschappelijke theorieën en wetenschappelijk onderbouw-

de kennis te doceren. Wanneer dit niet het geval is wordt de geloofwaardigheid van het hele onderwijsstelsel aangetast. Wat zou een diploma astronomie (sterrenkunde) nog waard zijn als het ook mogelijk zou zijn om een diploma astrologie (de pseudowetenschap die claimt dat de toekomst in de sterren is te lezen, terwijl dat bewezen nonsens is)? Onzindiploma's werpen een smet op de diploma's die wel binnen het wetenschappelijk kader vallen. Accreditatiecommissies dienen allereerst te kijken naar de inhoud van het onderwijs om te bepalen of het wetenschappelijk gefundeerd is en pas secundair naar de vorm en organisatie daarvan.

Niks te vrezen

Wie een keurig georganiseerde opleiding astrologie, acupunctuur, reiki of 'geologie van de platte aarde' wil beginnen, hoeft van Jonk en de NVAO niks te vrezen. Met zulke bureaucratistische ruggengraatloze keurmeesters wordt de kwaliteit van het wetenschappelijk onderwijs ondergraven.

Floris van den Berg is filosoof en voorzitter van De Vrije Gedachte

bijlschrift-
content
FOTO THIJS
ROOIMANS

Het mysterie van de zilveren voorzittershamer

door **Martin Harlaar**

Zilveren rammelaar in de vorm van een voorzittershamer, Birmingham 1904

Op 2 juli ontving ik een mail van voorzitter Floris van den Berg. Het onderwerp luidde: Speurtocht zilveren voorzittershamer DVG. Floris vroeg mij of ik zin had in enig detectivewerk. Hij vatte de casus als volgt samen:

- Er is een zilveren voorzittershamer van DVG uit omstreeks 1920 met inscriptie.
- Deze hamer is vanuit het opgeheven DVG honk in de vitrine van DVG op UvH beland. [= Universiteit voor Humanistiek – MH]
- Deze hamer is, met andere DVG parafernalia, tentoongesteld tijdens de tentoonstelling over vrijdenken in Nederland in het Amsterdams Historisch Museum (dat heet nu anders geloof ik).
- Sindsdien ontbreekt ieder spoor. De UvH (historicus Bert Gasenbeek, inmiddels met pensioen) weet van niks.
- De hamer, en de andere parafernalia zijn officieel eigendom van DVG. Het lijkt mij voor de vereniging belangrijk om te traceren waar deze hamer (en evt. andere parafernalia zijn)

•Het lijkt mij mooi als de zilveren voorzittershamer weer gebruikt gaat worden.

Wanneer de voorzitter je vraagt iets te doen, dan doe je dat. Ik ging daarom onverwijld aan de slag. Nu heb ik begin jaren negentig zelf de research gedaan voor een tentoonstel-

ling in het Amsterdams Historisch Museum: *Nederland tegen apartheid*. Ik bezocht personen en instellingen, verzamelde informatie en vroeg objecten te leen. Ik had dus enig inzicht in hoe het toegaat bij het maken van een tentoonstelling in dit museum. Ik wist dat het zinloos was om mij tot de directie te wenden en ging derhalve op zoek naar de researcher, de gastcurator, want die zou mij snel verder kunnen helpen.

De titel van de tentoonstelling waar de hamer te zien zou zijn geweest luidde *Vrijdenkers: van Spinoza tot nu* in het Amsterdam Museum (5 september 2021 t/m 27 februari 2022). Op internet vond ik de naam van de gastcurator en ik mailde haar op 3 juli. Ik vertelde dat ik zelf begin jaren negentig gastcurator was geweest en dat ik nu op zoek was naar een zilveren voorzittershamer van De Vrije Gedachte. Nog geen drie uur later kreeg ik antwoord. Zij liet weten dat ze mijn mail zou doorsturen naar twee medewerkers van het Amsterdam Museum (zo heet het museum sinds 2010) en schreef dat een van beiden mij ongetwijfeld verder zou kunnen helpen bij mijn speurtocht. Exact een half uur later ontving ik een mail van een van de twee. Zij schreef:

Hahaha,
de atheïsten zitten
ook met een
mysterie

Het mysterie van het verdwenen voorzittershamertje.

Universiteit voor Humanistiek

Floris van den Berg en Jules Brabers

Geachte heer Harlaar, ik was betrokken als conservator bij die tentoonstelling maar ik kan mij dit object niet herinneren. Ik kan me wel voorstellen dat het al eerder beland is in de collectie van de UvH. Daarvoor zet ik hierbij Jules Brabers in cc, die in het verleden het Humanistisch Historisch Archief onder zijn hoede had. Als iemand het zou moeten weten of de hamer zich bevindt op de UvH dan is hij het. Hij heeft ook de bruiklenen vanuit de UvH geëcoördineerd.

Hopelijk komt er hiermee meer duidelijkheid.

Met dank en groet,

Hierna volgde nog een mailwisseling die ik om mensen niet in de problemen te brengen onbesproken zal laten. Op 8 juli

kreeg ik een positieve en constructie mail van Paul Logtens, lid van het College van Bestuur van de UvH. Ik schreef hem terug: *Dank voor je positieve en constructieve reactie. Ik stel voor dat we proberen om zo snel mogelijk na de zomervakantie (september?) af te spreken. Ik kom dan graag met DVG-voorzitter Floris van den Berg langs.*

Ik blijf er op hameren: GOD BESTAAT NIET

Paul reageerde onmiddellijk met: *Laten we in september een afspraak plannen. Ik zal het initiëren. Jullie ontvangen dus binnenkort een uitnodiging. Voor nu een fijne zomer gewenst.*

En op donderdag 26 september was het dan eindelijk zo ver. Floris en ik klopten om 11.30 uur op de poort van de Universiteit voor Humanistiek en werden binnengelaten. We werden verwelkomd door historicus Jules Brabers. Hij nam ons mee naar de eerste verdieping en liet Paul Logtens weten dat wij er waren. In kamer 1.01 hadden wij gevierd een vruchtbaar gesprek. Floris en ik maakten van de gelegenheid gebruik om voor te stellen om als UvH en DVG meer samen te werken. Dat voorstel werd positief ontvangen.

Na het gesprek nam Jules ons mee naar de kantine op de begane grond. Op een eenvoudige vitrinekast stond een grote trommel met daarop in sierlijke letter: De Vrije Gedachte. In de kast lagen spulletjes, waaronder de mysterieuze hamer. Het bleek een zwart gelakte houten hamer te zijn met een zilveren plaatje. Jules opende de vitrinekast en overhandigde de hamer met gepaste plechtigheid aan Floris. Tranen welden op in mijn ogen. De zilveren hamer was weer thuis. Na mijn tranen te hebben weggeveegd, las ik op het zilveren plaatje: *Herinnering. Fré Panhorst. 13-9-'41.* Een nieuw mysterie had zich aangediend.

Islamofobie, nee, islamomisie

door **Anton van Hooff**

Waarom wordt weerzin tegen de islam of homo's als fobie aangeduid terwijl we wel spreken van Jodenhaat? Een fobie is immers een onbedwingbare angst, die als psychische aandoening wordt erkend. Het Griekse achtervoegsel 'fobie' geeft zo'n ziekte een erkend wetenschappelijke status. Algemeen bekend zijn agorafobie (pleinvrees), claustrofobie – of je daaraan lijdt, wordt steeds gevraagd als je de benauwende medische scanner ingaat – en arachnofobie (spinnenvrees). Hieraan leed mijn moeder. Met schaamte herinner ik me de keer dat mijn broer en ik eens leuk wilden zijn. In het vakantiehuisje, waar we bivakkeerden, liepen we achter haar aan, met gebalde vuist, waarin zogenaamd een spin zat. In paniek liep ze finaal door een glazen deur heen...

Erkende fobieën

Het zijn er maar drie van de 47 in Wikipedia's 'Lijst van fobieën' die het achtervoegsel fobie hebben. Tandartsangst en telefoonangst worden wel als ziekelijk erkend, maar hebben (nog) niet het wetenschappelijke etiket fobie gekregen. Vliegangst is wel opgewaardeerd tot 'aviofobie'. Nomofobie, de angst om niet voortdurend via de mobiele telefoon bereikbaar te zijn, wordt door de psychiatrie niet als fobie erkend. Het is trouwens een rare term, geconstrueerd uit 'no mobile phone phobia'.

Blijven dus 46 echte fobieën over, waaronder ailurofobie, angst voor katten en kynofobie, vrees voor honden. Hieraan lijdt ik allerm minst, maar ik deel wel met Hans Dorrestijn en Midas Dekkers (Anton Constandselezing 2009) een intense afkeer van het slaafse monster dat hond heet. Ik ben dus geen kynofob, maar wel een misokyn, goed te onder-

De erkende fobie voor spinnen uit een kinderboek (Wikipedia). Let wel: spinnen hebben acht poten.

scheiden van een misogyn, want ik ben stellig geen vrouwenhater.

Islamofobie is geen ziekte

Natuurlijk ontbreekt in die uitputtende lijst islamofobie. Het is immers – hopelijk – geen psychische ziekte, maar een opgefokte gezindheid. Als er voor dat begrip een wetenschappelijk sausje gewenst is – net zoals antisemitisme netter klinkt dan Jodenhaat – zou er een term met het Griekse woord voor haat, *misos*, moeten komen, net

Hier worden religie en mensen verward; demonstratie tegen koranverbranding in Den Haag, 5 februari 2023. De koran is trouwens allesbehalve een boek van vrede.

zoals bij 'misogyn' en 'misanthrop', bijvoorbeeld misomoslim en islamomisie. Woorden doen ertoe, daarom is het genoeg om in gewoon Nederlands van 'islamhaat' te spreken – in mijn vrijdenkersogen toelaatbaar als afkeer van een verfoeilijke overtuiging. Maar 'moslimhaat' en 'moslimhater' richten zich tegen personen en zijn daarom verwerpelijk.

Hoe sympathiek ook, toch wordt hier, in Londen op 16-3-2019, de afkeer van Mohammeds religie gelijkgesteld aan haat tegen Joden

Waarom het niet botert tussen het mohammedanisme en het Westen en wat er aan te doen is

door **Jeroen Jansen**

De overwinning van de partij van Geert Wilders bij de afgelopen verkiezingen plaatst ons land voor een intrigerende uitdaging. Jarenlang heeft Wilders gewezen op de problemen rondom het mohammedanisme in Nederland. Nu zijn partij bij de recente verkiezingen de grootste is geworden rijst de vraag: kan er iets aan die problemen gedaan worden?

Inmiddels is het duidelijk dat Wilders een punt heeft. Religieuze moorden zijn aan de orde van de dag. Antisemitisme is terug van weggeweest, openlijker, luider, harder en gewelddadiger dan ooit. Onze hele leefwereld, van de meest eenvoudige zaken zoals het handen schudden, kunstuitingen, het onderwijs en de politiek, is beladen geworden. De grootste bedreiging van de openbare orde komt volgens onze veiligheidsdiensten van het mohammedanisme en de vrijheid van meningsuiting is aangetast. Alle universiteiten en hogescholen hebben inmiddels gebedsruimtes voor mohammedanen.

Dit probleem met de mohammedanen speelt in heel West-Europa – in Oost Europa is de geschiedenis van het Ottomaanse rijk nog voelbaar en de naïveteit minder groot – en de reactie is overal hetzelfde: angst, afschuw, een zwijgcultuur en de brenger van de boodschap wordt zwart gemaakt. Inmiddels is echter een substantiële tegenbeweging

ontstaan en een massale confrontatie dreigt. Het probleem is nijpend omdat er inmiddels veel doden zijn gevallen en er in Europa als gevolg van de zwijgcultuur een enorme oneigenlijke politieke polarisering is ontstaan met destabilisering als gevolg.

Als we zeggen dat het Mohammedanisme niet in Europa past, contrasteren we de waarden van een religie, het mohammedanisme, met die van een hele cultuur, de West-Europese. De waarden van het westen zijn onder andere gelijkheid, vrijheid, vrijheid van meningsuiting, democratie, scheiding van kerk en staat, monogamie, wetenschap & techniek en individualisme. De waarden van het mohammedanisme zijn daarentegen ongelijkheid, onvrijheid, onvrijheid van meningsuiting, intolerantie en theocratie. Dat de waarden van het mohammedanisme niet overeenkomen met die van onze westerse samenleving is geen verrassing, want het mohammedanisme is een religie. De waarden van religies zijn nooit in overeenstemming met die van de rest van de samenleving, laat staan met die van een westerse staat. Ook de waarden van christelijke, hindoe-, joodse en boeddhistische gemeenschappen zijn dat niet. Die zijn in grote lijnen vergelijkbaar met die van het mohammedanisme. De waarden van religies zijn veelal negatief: mensen zijn niet gelijk, je mag

dit niet en je mag dat niet en vooral niet genieten, nieuwe dingen zijn slecht en de macht moet naar religieuze leiders.

Strijd van christenen tegen mohammedanen in Spanje. Illustratie uit de Cantigas de Alfonso X, 13^e eeuw.

Streven naar macht

De problemen ontstaan doordat de mohammedanen als religieuze gemeenschap hun religieuze waarden aan ons als westerse landen willen opdringen. Mohammedanen veroordelen onze waarden en willen er hun eigen waarden voor in de plaats zetten. Waarom doen ze dat? Alle godsdienstige gemeenschappen streven naar maatschappelijke macht. Ook het christendom, jodendom, hindoeïsme, boeddhisme en dergelijke doen dit. Het christendom is daar in het verleden goed in geslaagd en heeft alle andere godsdiensten min of meer verdrongen en zich in onze hele maatschappij gevestigd. Het is in het westen de dominante religie geworden en heeft ook in ons land veel macht verzameld. Sinds de middeleeuwen is er altijd een strijd geweest om de macht tussen staat en religieuze gemeenschap (kerk) en de scheiding van kerk en staat is zelfs nu nog niet volledig doorgevoerd in Nederland, net als in veel westerse landen. In Engeland is het christendom nog steeds staatsreligie. En veel mensen in het westen denken nog steeds dat we een 'christelijke' cultuur hebben. De bovengenoemde waarden van West Europa komen echter niet van het christendom, maar van de Antieke Oudheid en de Verlichting. Het mohammedanisme heeft inmiddels ook veel macht veroverd. En aangezien in een democratie de macht niet bij een andere instantie dan de regering mag liggen is het de taak van de regering hieraan iets te doen, maar die doet dat niet. En daarom volgt een reactie van het volk; de tegenbe-

weging die vaak wordt aangeduid met 'extreem rechts'.

Alle religieuze gemeenschappen verzamelen macht. Dat is wat religieuze gemeenschappen vanuit het perspectief van de samenleving doen. Dus ook de mohammedanen. Op verschillende manieren zijn ze daarin goed geslaagd. Ze hebben niet zoveel institutionele macht als bijvoorbeeld de rooms katholieke kerk, maar hun macht is anders van aard. Door lobbywerk, door druk uit te oefenen op bestuursorganen, door dreigende aanwezigheid in de openbare ruimte en door talloze aanslagen op mensen waarvan ze beweren dat die tegen het mohammedanisme zijn, hebben ze verdeeldheid gezaaid in de West-Europese landen. Ze hebben overal aanstoot aan genomen en – vaak met een appèl op de westerse waarden – inmiddels de druk zover opgevoerd dat ze de vrijheid van meningsuiting vernietigd hebben: het mohammedanisme en aanverwante onderwerpen zijn niet meer bespreekbaar. We mogen de godsdienst niet meer bij zijn eigenlijke naam noemen en moeten haar aanduiden met de naam die de gelovigen haar geven: overgave. En zoals Wim van Rooy terecht constateert in zijn boek, dat overigens hetzelfde lot beschoren is (Van Rooy 2015): we mogen er niet meer over praten. We zijn in een zwijgcultuur terecht gekomen. Door het teloorgaan van de vrijheid van meningsuiting is het openbare debat niet meer mogelijk. Dat heeft tot gevolg gehad dat het vertrouwen in overheid en politiek afneemt en complottheorieën aan invloed winnen. Daardoor is de politiek in de West-Europese landen uit het evenwicht gebracht. Er is een oneigenlijke tegenstelling ontstaan tussen mensen die kritiek op het mohammedanisme hebben, zogenaamd 'extreemrechts', en mensen die menen dat het onwettige gedrag van deze religieuze minderheid in ons land getolereerd moet worden, zogenaamd 'extreem links' of 'woke'. Omdat het eigenlijke probleem – de religie – niet meer benoemd kan worden, ontbreken maatregelen en lopen de gevoelens hoog op. Zowel in Zweden, als in Frankrijk, als in Engeland en Ierland, lopen inmiddels de gewelddadigheden over en weer zo hoog op dat er al gesproken wordt over een burgeroorlog. In andere landen als Denemarken, Nederland en Duitsland is de bevolking verdeeld over 'extreme' maatregelen.

Kenmerken en omstandigheden

Hoe hebben de mohammedanen in zo korte tijd zoveel macht verzameld? Dat komt door een aantal specifieke kenmerken van het mohammedanisme en een samenloop van omstandigheden.

Ten eerste is het mohammedanisme een religie die meer dan andere religies de nadruk legt op de inrichting van het dagelijks leven van de gelovigen. De geloofsleer richt zich niet zozeer op metafysische waarheden, maar meer op de praktijk van het

leven van de gelovigen. Voorbeelden daarvan zijn het vijfmaal daagse gebed, de vastenmaand, de voedselverboden en de kledingvoorschriften voor vrouwen. Daardoor legt deze godsdienst al gauw een groot beslag op de samenlevingen waarin ze zich bevindt.

Ten tweede is er veel nadruk op bekering van niet-gelovigen. Dit kan in het mohammedanisme goedschiks of kwaadschiks gaan. Er is weinig tolerantie voor andersdenkenden. De plicht te bekeren wordt geformuleerd in oorlogstaal. Het gaat om 'verovering' van gebieden. Het is belangrijk voor mohammedanen om zoveel mogelijk gebied voor hun godsdienst te 'veroveren'. Het feit dat Andalus-ië mohammedaans geweest is maar dat nu niet meer is, is de meeste mohammedanen tot vandaag de dag een doorn in het oog.

Ten derde: na de Oudheid stichtte deze religie door haar specifieke eigenschappen in snel tempo een wereldrijk van Marokko tot de Filippijnen, van diep in Afrika tot ver in Oost-Europa en Azië. Overal golden de gewoontes van deze religie en een reiziger kon duizenden kilometers afleggen en vele volken bezoeken en toch weten hoe hij zich moest gedragen; religie was het bindende element. Pas de moderne westerse beschaving maakte daar een eind aan met de overwinning op het Ottomaanse rijk aan het begin van de twintigste eeuw. Maar in veel gebieden is die oude mohammedaanse wereldorde nog in takt. Met de instroom in West-Europa van mohammedanen uit verschillende gebieden en met verschillende culturele achtergrond wordt het oude ideaal van een mohammedaanse eenheid door religie in Europa weer nieuw leven in geblazen.

Ten vierde: daar komt bij dat de meeste mohammedanen in West Europa zich door hun migratie in een minderheids- en een achterstandspositie bevinden. Wat ze nastreven is emancipatie. Daartoe is een gezamenlijk streven naar macht via de gezamenlijke religieuze gemeenschap een goed instrument, aangezien in religieus kader meer mogelijk is aan grensoverschrijdend gedrag dan in seculier kader.

Zo kunnen processies gebruikt worden om te imponeren en te provoceren, religieuze voedselvoorschriften kunnen gebruikt worden om openbare bijeenkomsten naar de hand van een religie te zetten, en om wetten te torpederen zoals de wet op het onverdoofd slachten. Scheiding van de geslachten kan afgedwongen worden in openbare instellingen, kledingvoorschriften kunnen gebruikt worden om de openbare ruimte te domineren. En natuurlijk jagen parareligieuze grensoverschrijdende gedragingen zoals antisemitisme, geweldplegingen tegen homo's en verkrachtingen van vrouwen en natuurlijk voortdurende aanslagen op burgers angst in. Door deze vier factoren is in snel tempo veel macht verzameld door een relatief kleine religieuze gemeenschap van in Nederland ongeveer 5%.

Hoe verder?

Tot nu toe heeft Nederland net als de andere West-Europese staten geen adequate oplossing gevonden voor de machtsvergarig van de mohammedanen. Nu is de situatie al erg instabiel, en het vergt geen glazen bol om te zien waar het heen gaat. Iedereen met een beetje fantasie of een minimum aan geschiedkundige kennis snapt dat er slechts twee voor de hand liggende uiteindelijke uitkomsten zijn: of West-Europa wordt moslimgebied, de Europese waarden gaan teloor, we verliezen onze welvaart en democratie en gaan verder met de instabiele, gewelddadige politiek en een desastreuze economie zoals die van het Midden Oosten. Of, en dit is de bloederige uitkomst die de (godsdienst)geschiedenis ons keer op keer laat zien, er komen opstanden door de andere bewoners van West-Europa en de mohammedanen worden verjaagd of uitgemoord. Beide opties zijn onwenselijk. Er liggen in ieder geval grootschalige gewelddadige conflicten op de loer met de daarbij onvermijdelijke massale aantallen slachtoffers en ontwrichting van de maatschappij, zoals we die nu al zien in Zweden, Engeland, Ierland en Frankrijk.

Nederland weet net als de rest van West Europa geen raad met dit probleem omdat het een religieus probleem is en de agressoren een religieuze gemeenschap vormen. En het westen weet niet goed wat het aan moet met religie. En dit om verschillende redenen.

De bestuursvorm en één van de kernwaarden van het westen is de democratie. In een democratie geldt iedere burger als één stem en via partijvorming in de kamers wordt de macht over de verschillende partijen verdeeld. De democratie is er niet op berekend dat er machtsvorming plaatsvindt buiten het parlement om. Als mensen zich op grond van ras of religie verenigen is dat een schijnbaar onoplosbaar

probleem voor de democratie. Nu een minderheid in onze samenleving zich als religieuze gemeenschap op niet democratische wijze verzet tegen de kernwaarden van onze samenleving, heeft de democratie, en hebben in het verlengde daarvan de politici, daarop eigenlijk geen pasklaar antwoord. Niet op de aanval van de mohammedanen én niet op het verzet ertegen van het volk. Ondertussen gaat de mohammedanisering door en ook het verzet ertegen neemt concrete vormen aan. En omdat het probleem niet bespreekbaar is, gebeurt ook dat buiten het parlement om. Daarmee heeft het parlement zich buitenspel geplaatst.

Wat de politici doen is enerzijds het probleem negeren, en anderzijds het religieuze probleem interpreteren als iets anders. In onmacht ontkent de bestuurselite enerzijds de gigantische machtsvergarings door de mohammedanen en bagatelliseert zij het door hen gebruikte geweld: je hebt meer kans om te sterven door een meteoriet dan door een aanslag. En men ontkent de relatie tussen de machtsvergarings en de religie: het zijn geen echte mohammedanen die dit soort dingen doen. Of ook wel: het is slechts een kleine minderheid die deze dingen doet; de gematigde mohammedanen doen dit niet. Tegelijkertijd is men blind en doof voor de reactie van het volk op het mohammedanisme, en noemt hen gemakkelijk 'extreem rechts' of zelfs 'fascist' terwijl daar geen aanleiding toe is.

Anderzijds interpreteert men het religieuze probleem als een ander probleem en ziet men het als een minderheidsprobleem of als een asielzoekers/migratie-probleem. Daar is wel beleid voor ontwikkeld en daar kan wel over gepraat worden. Als men de minderheidsbril opzet, dan ziet men de religieuze gemeenschap van de mohammedanen als een etnische minderheid. Een minderheid, het woord zegt het al, is in de minderheid. En met een onjuiste opvatting van de democratie, namelijk dat het de taak van de overheid is minderheden te beschermen tegen de meerderheid, en met een onjuiste opvatting van etnische minderheid – het betreft hier geen etniciteit maar religie – concludeert men dan dat het de taak van de overheid is deze 'etnische minderheid' te beschermen tegen 'de meerderheid'. Het illegale gedrag van mohammedanen wordt geen strobreed in de weg gelegd en onder het mom van multiculturaliteit – dat eigenlijk gewoon gebrek aan cultuurbeleid betekent – op vele fronten gefaciliteerd. De overheid is tolerant voor intolerante protesten, zelfs als mohammedanen een etnische minderheid openlijk doelwit maken van rabiate rassenhaat. En in overheidsgebouwen worden bid- en wasgelegenheden ingericht. In dit denkraam worden de mensen die zich hiertegen verzetten door bestuurders weggezet als 'fascist'.

Als men de asiel/migratiebril opzet, wordt het probleem gezien als een probleem dat ontstaat door-

dat er te veel asielzoekers/migranten Europa binnenkomen die mohammedaan zijn. Het probleem is dan niet meer het gedrag van de mohammedanen in Europa, maar hoe stoppen we de migratie naar Europa/Nederland? Dit is natuurlijk een verschuiving van de vraagstelling en biedt geen oplossing. Natuurlijk is het zo dat hoe meer mohammedanen we in Europa hebben, des te groter het probleem wordt, maar als we vanaf nu geen enkele asielzoeker of migrant meer in Nederland of West-Europa toelaten, zal het probleem zichzelf ook niet oplossen. We hebben nu immers al grote problemen. De meeste mohammedanen zijn gewone Nederlanders. Het is een probleem van en voor Nederlanders.

Problemen met religie

Enerzijds verraadt de reactie van de Nederlandse bestuurders een gebrekkige kennis van religie in het algemeen en een heel kort geheugen. Ze zien religie, met name de religie van een ander, als iets voor onnozele mensen en geloven eenvoudigweg niet dat een kleine religieuze minderheid in een paar decennia een half continent zo kan dereguleren dat de landen moeten vechten voor hun voortbestaan. Dit is des te opmerkelijker omdat dit verschijnsel aan de wieg van de moderne Nederlandse staat heeft bestaan en onze geschiedenis gevormd heeft.

Anderzijds blijkt hoezeer bestuurders een gespleten houding tegenover religie hebben. Aan de ene kant hebben we scheiding van kerk en staat. De overheid heeft dus niets te zeggen over religie en andersom. Ook daarom doet men bestuurlijk alsof godsdienst niet bestaat en formuleert dit godsdienstige probleem beleidsmatig als een ander probleem. Aan de andere kant weten we heel goed dat religie wel bestaat, want we hebben het recht van vrijheid van godsdienst in Nederland. Dit slecht begrepen recht wordt vaak geïnterpreteerd alsof iedereen mag doen wat hij wil als het maar iets met zijn godsdienst te maken heeft. De afweging van die twee rechten is bestuurlijk een heel geharrewar en het gevolg is dat overheid en bestuur zoveel mogelijk trachten te vermijden iets met godsdienst te maken te hebben: religie is iets voor achter de voordeur.

We lijken echter te zijn vergeten dat we hier in Nederland in het verleden altijd grote problemen hebben gehad met religie. Religieuze gemeenschappen verzamelen nu eenmaal macht en dat doen ze met alle middelen, legaal en illegaal, die ze in kunnen zetten. We hebben niet alleen gevochten tegen de Spanjaarden om onze onafhankelijkheid te verkrijgen, maar ook met veel moeite het juk van de rooms katholieke kerk afgeworpen. Die strijd heeft niet tachtig jaar geduurd, maar eeuwen. De rooms katholieke kerk had in loop der tijd met haar wijd verbreide centralistische organisatie vanuit Rome zoveel maatschappelijke macht verzameld dat we hier niet meer vrij konden leven. Na de woelige en

gewelddadige periode van de Reformatie die talloze doden tot gevolg heeft gehad, werd die religie uiteindelijk in 1588 verboden. De nieuw ontstane Republiek heeft in het protestantisme een andere, autonome vorm van christendom aangenomen die ons meer vrijheid gaf en de mogelijkheid bood tot een autonome, democratische, nieuwe maatschappij. Tot 1795 is het rooms katholicisme verboden geweest. De Bataafse Republiek gaf ons weliswaar de vrijheid van religie, maar ook toen waren de problemen nog niet afgelopen. De Fransen introduceerden de **scheiding tussen religie en staat** en maakten on-

derwijs een staatsaangelegenheid. Dat gaf echter weer aanleiding tot de schoolstrijd. Die schoolstrijd heeft tot 1917 geduurd en daarbij hebben de christenen, protestanten en katholieken samen, aanzienlijke institutionele macht veroverd met de invoering van het confessioneel Bijzonder Onderwijs. Naast het openbare onderwijs bestaan er daarom in Nederland tot op de dag van vandaag scholen op confessionele basis die volledig door de overheid gefinancierd worden, christelijke, joodse, mohammedaanse en hindoe scholen. Het zijn er zelfs meer dan openbare.

Omdat met die godsdienstvrijheid ook de problemen rond de Rooms Katholieken weer begonnen heeft men in 1848 in de grondwet het processieverbod opgenomen, dat godsdienstuitoefening in openbare ruimten verbood. Dit verbod is pas in 1983 uit de wet gehaald. Er zijn hier sinds de Reformatie vele vormen van protestantisme ontstaan, maar op den duur heeft het gehele christendom zich min of meer aangepast aan onze democratische samenleving. Het heeft zich mopperend neergelegd bij de scheiding van staat en religie en zich verenigbaar getoond met onze nieuw ontstane waarden en normen. Toch is ook nu van de kant van het christen-

dom de druk op onze samenleving niet weg. Niet zolang geleden meende een christelijk gelovige minister van onderwijs nog dat het wel ok was dat een school homo's discrimineerde omdat het een christelijke school was.

We zien ons zelf als een tolerant land, en dat zijn we ook, maar dat zijn we alleen omdat we altijd hard gevochten hebben tegen religieuze gemeenschappen die veel macht verzameld hadden. Zodoende konden we ruimte maken voor allerlei verschillende groeperingen in ons land, mits die zich gedroegen.

Scheiding van kerk en staat

Om tot een oplossing te komen, moeten we allereerst erkennen dat het hier weer om religie gaat, dat het om een religieuze gemeenschap gaat, die de problemen veroorzaakt. Of dit nu mohammedanen, hindoes of christenen zijn maakt niet uit, het gaat om een probleem met een grote machtsvergarings van een religieuze gemeenschap buiten het parlement om. De oplossing ligt in het kanaliseren van die buitenparlementaire macht naar democratische kaders. Dat is, zij het met veel kunst en vliegwerk, in het verleden met het christendom ook gelukt: wat er uiteindelijk uit kwam is de christelijke politiek.

De methode waarmee we dat moeten bereiken is uit te gaan van de scheiding van kerk en staat en ons te richten op handhaving daarvan en wellicht ook aanscherping. Zo kan de onevenredige, illegale macht van de mohammedanen teruggebracht worden en kunnen ze een legaal evenredig deel van de macht krijgen binnen het democratische bestel.

Hiervoor nodig zijn, zoals al aangeduid, strikte handhaving van de scheiding van kerk en staat, aanscherping van die scheiding, en een actief seculair beleid van de overheid.

HANDHAVING. Voor een zuivere handhaving van de scheiding van kerk en staat moet de overheid iedere burger duidelijk maken tot waar de vrijheid van religie reikt. Aangezien religieuze gemeenschappen bij hun zucht naar macht nu eenmaal graag de randjes van de wet opzoeken moet ze die scheiding van kerk en staat afwegen tegen de vrijheid van religie. Zo zijn niet alle religieuze gedragingen gelegitimeerd door het loutere feit dat ze onderdeel uitmaken van een religie. Sommige gedragingen zijn zowel religieus als crimineel en vallen daardoor niet onder de vrijheid van religie. Ze vallen onder het strafrecht en moeten voor de rechter gebracht worden. Religieuze moorden vallen niet onder de vrijheid van religie in Nederland en zijn niet toegestaan, net als religieuze besnijdenis van vrouwen. Maar hoe zit dat met mannen? Religieuze processies waarbij antisemitische leuzen worden geroepen zijn wel religieus, maar vallen niet onder de vrijheid van religie in Nederland en zijn verboden. Gezichtsbedekking in de openbare ruimte is wel de-

gelijk religieus gedrag, maar valt niet onder de vrijheid van religie in Nederland en is verboden. Het provoceren van homo's en lesbiennes en geweld tegen hen gebruiken is vaak religieus gemotiveerd gedrag, maar valt onder het strafrecht in Nederland. Het straffen van overspelige echtelieden met geweld of moord is vaak religieus gedrag, maar valt niet onder de vrijheid van religie en is verboden in Nederland. Religieuze rechtspraak is in Nederland geen geldige rechtspraak en is verboden en derhalve strafbaar. Een strenge en rechtlijnige handhaving leert religieuze gemeenschappen hoe ze hun legitieme plaats in de Nederlandse samenleving kunnen vinden.

Aangezien het neef-nicht huwelijk in het moslimisme niet verboden is, en er in de loop van de geschiedenis zelfs een voorkeur voor ontstaan is, is het in het belang van de volksgezondheid het verbod op dit huwelijk in ons land aan te scherpen en te handhaven. Ook de wetten op het slachten van dieren – waar, hoe en door wie – zouden beter gehandhaafd kunnen worden.

AANSCHERPING. De scheiding van kerk en staat is in Nederland zoals in veel westerse landen niet volledig doorgevoerd. Daar zou de overheid wat aan kunnen doen. Een voorbeeld van de verwevenheid van godsdienst en overheid is het al genoemde **BIJZONDER ONDERWIJS**. Die scholen verschillen niet alleen in gelovigheid van de leerlingenpopulatie, maar ook in curriculum van openbare scholen. Door de tolerantie voor hun gelovige grondslag en curriculum menen deze scholen ook vaak abusievelijk dat dat ze hun gelovige vooroordelen ook in de praktijk kunnen doorvoeren zoals het discrimineren van homo leerlingen of leraren. Er zouden op alle niveaus alleen openbare scholen moeten zijn, waar geen godsdienstonderricht gegeven wordt en waar het verboden is om met religieuze kleding of symbolen te verschijnen. Ook in het **MEDIA-AANBOD** ligt een dergelijke verwevenheid er nog. En ook die zou afgebroken moeten worden.

Is het wel terecht dat religieuze gemeenschappen door de staat gezien worden als **ALGEMEEN NUT BEOGENDE INSTANTIE**? Door deze ANBI status hoeven kerken geen belasting te betalen over schenkingen en erfenissen en geen BTW te betalen. Religieuze gemeenschappen pretenderen in hun bekeringsdrang en propaganda dit wel te zijn, maar het is niet moeilijk aan te tonen dat ze in werkelijkheid alleen het nut van hun eigen leden beogen. En is het nog van deze tijd dat de **KERKTORENS** van vóór 1798 volgens een staatsregeling van dat jaar vanwege hun maatschappelijke functie eigendom zijn van de gemeente waarin ze staan en dat die daarom opdraait voor het onderhoud?

HET PROCESSIEVERBOD HERINVOEREN. Een hulpmiddel bij de scheiding van kerk en staat kan zijn de herinvoering van de processiewet in al-

gemene vorm, die godsdienstoefening in de openbare ruimte verbiedt. Dit geeft de overheid de mogelijkheid in te grijpen bij massale religieuze activiteiten die de openbare orde verstoren, zoals processies, de viering van religieuze feestdagen enzovoort.

ACTIEF SECULIER OVERHEIDSBELEID. Daarnaast moet de overheid op alle fronten uitstralen dat ze seculier is en een navenant beleid voeren voor de eigen instanties zoals provincies, gemeenten, leger, politie, universiteiten, scholen, gevangenissen, rechtbanken en andere instituten. Daarbij moet waarbij erop toegezien worden dat er geen religieuze voorzieningen aangebracht worden in overheidsgebouwen voor godsdienstige praktijk, dat medewerkers en leerlingen geen religieuze kleding of symbolen mogen dragen, en dat overheidsdienaren zoals ministers, parlementariërs, statenleden, burgemeesters, wethouders, ambtenaren politie & boa's niet beroepshalve deelnemen aan (para)religieuze activiteiten. Ook is het de taak van de overheid andere sectoren waaraan de overheid geld uitgeeft en die voor iedereen bestemd zijn zoals Rijkswaterstaat, Openbaar Vervoer, gezondheidszorg, sportverenigingen, cultuursector, hierin te stimuleren. Dit lijkt de beste weg om de situatie te normaliseren. Voor de aanpak van dit probleem is het misschien goed naar onze voorouders te kijken.

bibliografie

Wim van Rooy: *Waarover men niet spreekt*. De Blauwe Tijger. 2015

De plaatjes op pp. 11, 13 en 14 zijn gegenereerd met Photoshop en Leonardo.ai.

WERELDS NIEUWS

november 2024

door **René van Elst**

Staat en kerk in Duitsland

Van de Facebook-timeline van onze 'geloofsge-noten' in Duitsland, de Giordano Bruno Stiftung (GBS), neem ik het volgende over.

In een recente Civey-enquête*) oordeelt het merendeel van de respondenten (61 procent) positief over de plannen van de federale overheid om de lopende financiële staatsuitkering aan de kerken te beëindigen via een door de landen**) te betalen afkoopsom.

Toen de kerken in 2016 voor het eerst meer dan een half miljard euro aan jaarlijkse staatsuitkering kregen, vond GBS-voorzitter **Michael Schmidt-Salomon**► duidelijke woorden voor deze kwestie, die acht jaar later relevant zijn gebleven: "Gezien de miljarden die ongrondwettig van de staat naar de kerken zijn gevloeid in de afgelopen decennia, is een afkoopsom voor de staatsuitkeringen allang betaald. Eigenlijk heeft de staat vele malen meer betaald dan wat aan de kerken in 1919 is toegezegd." Schmidt-Solomon adviseerde critici, die vinden dat de staat de kerken moet blijven compenseren voor het verlies van grondgebied 200 jaar geleden, "om zich te realiseren hoe de kerken ooit aan hun bezittingen zijn gekomen." "Als de kerken de slachtoffers van hun criminele geschiedenis net zo royaal zouden hebben gecompenseerd als zijzelf door de Duitse staat zijn gecompenseerd, hadden ze allang faillissement moeten aanvragen."

Voor meer informatie over de enquête:

<https://fowid.de/meldung/umfrage-staats-leistungen>

*) Civey is een Duits bureau voor markt- en opinieonderzoek.

**) De *Bundesländer* waaruit Duitsland bestaat, zoals Bayern en Sachsen.

Mantel van angst

Dit is geen boekenrubriek en we plegen geen reclame te maken voor boeken, maar ik denk dat het recent uitgekomen boek van Inge Bosscha, *Mantel van angst*, op zijn minst vermelding verdient. Niet dat ik het gelezen heb, maar de auteur (die kerkverlaters coacht en bekend is van haar websites dogma-vrij.nl en religieustraumasyndroom.com) en het onderwerp, namelijk de schadelijke kant die religie kan hebben, geven hier aanleiding toe. Voor meer

informatie verwijs ik naar de eerstgenoemde website.

Huurmoordenaars

Nu.nl meldde op 3 oktober dat de Belgische demissionaire premier Alexander De Croo de pause-lijke gezant in België heeft uitgenodigd voor een gesprek na "onaanvaardbare uitspraken" van paus Franciscus. Paus Franciscus bracht in de week daarvoor een vierdaags werkbezoek aan België. Eenmaal terug in Rome noemde hij abortusartsen in een gesprek met journalisten "huurmoordenaars".

"Vrouwen hebben recht op leven: hun leven en het leven van hun kinderen", zei de paus. "Abortus is moord. Er wordt een mens gedood. Dokters die dat doen, zijn huurmoordenaars." Ook noemde hij de Belgische abortuswet "een moorddadige wet".

Desgevraagd zei De Croo "De tijd dat de kerk in ons land de wet dicteerde, ligt gelukkig lang achter ons. (...) Wat daar gebeurt is, is onaanvaardbaar. (...) Als er ergens verontwaardiging over moet zijn, is het tegenover zij (sic) die feiten van seksuele intimidatie hebben laten plaatsvinden, of tegenover zij (sic) die niet hebben opgetreden op het moment dat men had moeten optreden."

Boudewijn zaliger zalig?

We blijven nog even in België en weer komt het onderwerp abortus ter sprake. Op de website van het Katholiek Nieuwsblad werd op 1 oktober gemeld dat paus Franciscus op 29 september in Brussel – in het Koning Boudewijnstadion – heeft beloofd het zaligverklaringsproces (niet te verwarren met heiligverklaring) van koning Boudewijn ▲ op te starten. Diens verdienste, in de ogen van de paus, was dat hij een abortuswet niet wilde ondertekenen en liever aftrad. Dat gebeurde in 1990. Het draaide erop uit dat de koning voor 36 uur van zijn functie werd ontheven. Daar was uiteraard niet iedereen gelukkig mee en dat geldt nu ook voor de verwachte zaligverklaring. In ieder geval zal een zaligverklaring diepgaand onderzoek naar 's mans levensloop vergen (hij zou eigenlijk ook een wondertje gedaan moeten hebben) en dat kan héél lang duren, tot eeuwen toe; het kan dus een zichzelf oplossend probleem blijken te zijn.

Vlaams levensbeschouwelijk onderwijs

We zijn België toch nog niet uit, onze vrijzinnig-humanistische Vlaamse vrienden van demens.nu berichtten op 28 september dat in het Vlaamse regeerakkoord staat dat leerlingen in het officieel onderwijs niet langer apart les krijgen over hun eigen levensbeschouwing. In plaats daarvan wil men twee uur per week interlevensbeschouwelijke dialoog invoeren, waarin verschillende overtuigingen samen besproken worden. Dat klinkt niet slecht, maar de mensen van demens.nu hebben daar heel wat vragen over, namelijk of het juridisch wel kan, hoe het concreet wordt ingevuld en wat het betekent voor de vele leerlingen die nu het vak Niet-Confessionele Zedenleer volgen. Meer details kunt u lezen op dit adres: <https://demens.nu/2024/09/28/persbericht-nieuwe-vlaamse-regering-en-haar-ambities-rond-levensbeschouwelijk-onderwijs/>

Celibaat en illegale priesterwijdingen

Nu dan naar Rome. Hendro Munsterman, katholieke-kerk-expert van het christelijke Nederlands Dagblad, meldde op 19 oktober in een rondschrijven, dat het thema 'priester celibaat' van alle kerkhervormingsagenda's is verdwenen. Hij had in Rome daarover onder meer gesproken met een bisschop uit Oost-Europa en schreef: "Weet je wat de eigenlijke reden is waarom niemand er meer over praat?", vroeg hij me terwijl hij me diep in de ogen keek. 'Iedereen is eigenlijk wel tevreden met de huidige situatie. De conservatieven zijn blij dat de celibaatsverplichting blijft. En progressieve geestelijken zijn tevreden met de huidige situatie omdat ze in hun eigen persoonlijke leven al een oplossing hebben gevonden.'"

Munsterman vertelt ook over een wat minder persoonlijke 'oplossing'; op 17 oktober (tijdens de bisschoppensynode van 2 t/m 27 oktober waarmee paus Franciscus de R.K. kerk wil vernieuwen) zijn namelijk op een drijvend restaurant op de Tiber, niet ver van het Vaticaan, drie vrouwen illegaal tot priester gewijd door een vrouwelijke bisschop. Munsterman was er zelf bij. Hij heeft foto's gemaakt die u misschien kunt zien op <https://www.nd.nl/ge-loof/katholiek/1243078/drie-vrouwelijke-priesters-illegaal-gewijd-onder-de-rook-van-> Drie dames lijken op de eerste foto de hoofd-huid van de nieuwe priesters (priesteressen?) te masseren.

Inmiddels zijn er negentien illegale rooms-katholieke bisschoppen en zo'n driehonderd dito priesters, verdeeld over veertien landen.

Weer over de paus gesproken: in januari worden de memoires verwacht van paus Franciscus met de titel *Spera* ('hoop', niet als zelfstandig naamwoord maar als gebiedende wijs); het autobiografische

boek moet uitkomen in meer dan tachtig landen.

En over de bisschoppensynode: daarover volgende maand meer – als het tenminste een beetje amusant of anderszins de moeite waard is. Het gaat in de kern over wie wát mag doen in de kerk van de toekomst. Munsterman schrijft dat de synode voor journalisten erg moeilijk te verslaan is, dus verwacht er niet te veel van.

Kan de Deur dicht?

Op 2 oktober zag ik op het net een uitgebreide Volkskrant-reportage van 27 augustus over een van de meest conservatieve gemeenten van de snel groeiende pinkstergemeente, 'De Deur'. Deze kwam in Zwolle in een feesttent bijeen voor een zomerconferentie. Daar preekte de Amerikaanse voorganger Jesse Morales, die natuurlijk iedereen aanspoorde om geld te geven aan de kerk, "want God ziet alles, Jezus ziet wat je geeft." Van de volgelingen wordt 1/10 van het inkomen gevraagd; dat krijgen ze naar eigen zeggen in honderdvoud terug van God, niet per se in geld, het kan ook in persoonlijke voorspoed of genezing zijn.

Volgens grove schattingen zijn er een kwart miljard volgelingen van een pinkstergemeente op de wereld, waarvan zo'n 200.000 in Nederland. De pastor van de grootste kerk, die in Zwolle, N. Schuijtema (60), is de leider in Nederland.

Op hun website staat over de Bijbel: *'Its authority is ultimate, final, and eternal.'* Daar kan dus geen misverstand over bestaan... Allerlei zonden staan de relatie met Jezus in de weg, die zonden moet je dus vermijden. Verlossing krijg je door berouw en door geloof in Jezus. Een deel van de aantrekkingskracht van een kerk als 'De Deur' zit in de warme aandacht die wordt geschonken aan nieuwe leden. De voorgangers – alleen mannen – hebben geen theologische achtergrond of opleiding. Intern krijgen

echtparen die een nieuwe kerkvestiging willen beginnen, een opleiding.

Nog een boek! Joel E. Crosby (30, www.joelcrosby.com) heeft zich, toen hij 25 was, losgemaakt van de Zwolse 'Deur' en er een boek over geschreven, *Achter gesloten deuren*, waarin tien mensen vertellen over hun vroegere tijd bij 'De Deur' en hun bevrijding uit die sekte. Er is ook een Engelstalige versie *Escaping The Potter's House*. De auteur was zo vriendelijk mij uit te leggen waarom deze titel anders is: "The Potter's House is in Prescott, Arizona opgericht door Wayman Mitchell. De overkoepelende naam van deze kerk/organisatie is Christian Fellowship Ministries (CFM). Hieronder vallen verschillende kerken; The Door, Victory Chapel, Lighthouse en natuurlijk the Potter's House. Er zijn ongetwijfeld nog meer namen, voor een complete kaart met kerken die onder deze organisatie vallen zie <https://cfmmap.org/>. De Nederlandse tak van CFM is in de jaren 80 in Steenwijk opgericht, en is later verhuisd naar Zwolle. De leider van Zwolle valt onder de leider van Prescott, nu de zoon van de oprichter, Greg Mitchell."

Er is een website www.pottershouscult.com waarop ervaringen van ex-aanhangers en kwalijke aspecten van de sekte aan bod komen.

VRIJDENKERSBOEK 2024

Voor ieder lid heeft het bestuur een gratis exemplaar van het nieuwe Vrijdenkersboek *Op het scherp van de snede*. In deze bundel is een selectie gemaakt van artikelen uit de jaargangen 2022 en 2023 van De Vrijdenker. Naast religiekritiek is ervoor gekozen een vrolijker en ludieker onderwerp te selecteren waaraan de afgelopen jaren binnen De Vrije Gedachte aandacht is besteed: vrolijk vrijdenken over bloot. Ook binnen het thema bloot is er overigens veel aandacht voor religie, omdat religie een obsessie voor vrouwelijk bloot heeft.

Het boek is af te halen op de DVG bijeenkomsten in 2024. Aan leden die daarbij niet aanwezig kunnen zijn, kan het boek worden opgestuurd, na overmaking van de verzendkosten ter hoogte van € 3,70. Als u het boek thuisgestuurd wilt krijgen, maakt u dat bedrag over naar rekening NL15INGB0000274551 onder vermelding van *Vrijdenkersboek 2024 en uw adres*.

Abbé Pierre: weer een heilige van zijn voetstuk

door **Anton van Hooff**

'Heiligheid heeft altijd een prijs', dat is de skeptische houding, die ik tegen iedere verheerlijking van een grote figuren aanneem. Vroeg of laat vallen ze van hun voetstuk. Ze blijken in hun persoonlijk leven uiterst bekrompen te zijn geweest en/of ze terroriseerden hun omgeving. Hoe vaak komt niet later aan het licht dat zij meer dan 'seksueel overschrijdend gedrag' vertoonden?

De levende heilige van mijn jeugd

Het gelijk van mijn argwaan wordt deze dagen bevestigd door de ontmaskering van Abbé Pierre, alias voor Henri Antoine Grouès (1912-2007). Wat werd deze priester van de armen tijdens zijn leven niet bewonderd. Hij was uit de oorlog gekomen als Jodenredder en lid van de résistance. In de eerste naoorlogse jaren timmerde hij politiek aan de weg, tot hij een dakloze in huis nam en daarmee in 1949 de aanzet gaf tot de vorming van Emmausgemeenschappen, woonwerkgemeenschappen die in hun onderhoud voorzien door kringloopbedrijven op te zetten en hierin te werken, onder het motto *samen wonen, samen werken, samen delen...* Zo leerde ik hem kennen via de Katholieke

Illustratie, die iedere week bij ons in de bus kwam.

Erkenning

Bij al zijn nederigheid had de abbé menige ontmoeting met politieke leiders over de hele wereld. Maar centraal bleef de rol van de vrome priester die zich opofferde voor de mensheid. Aan erkenning ontbrak het hem bepaald niet. De Franse staat maakte hem Grootofficier van het Légion d'Honneur. Na een lang leven in 2007 gestorven kreeg hij een nationale eredienst in de Parijse kathedraal van Notre Dame. Op zijn virtuele honderdste verjaardag in 2012 kreeg de Franse munt van 2-euro zijn portret. In Heerlen heeft de Sint-Annakerk hem opgenomen in een glas-in-lood-raam van 12 moderne heiligen en martelaren.

Bijna heilig verklaard

Natuurlijk zag de kerk een kans om haar santenkraam met Abbé Pierre uit te breiden, maar de aanzet tot een heiligverklaring werd dit jaar abrupt gestopt toen een rapport uitkwam - en wel van de Emmausbeweging - over de seksuele misdragingen van de heilige priester. Hij liet zich graag door van hem afhankelijke vrouwen pijpen. Enfin, de

onsmakelijke verhalen kunt u wel vinden. Voor mij is het genoeg weer eens de bevestiging te vinden van mijn stelling: heiligheid heeft haar prijs.

Die overtuiging betreft ook seculiere heiligen, ik noem maar John F. Kennedy en Nelson Mandela. En als het om prominente vrijdenkers gaat, neem ik al bij voorbaat aan dat ze ook hun zwakke, al te menselijke kanten hadden en er ideeën op nahielden die nu onaanvaardbaar zijn. Daarom is het maar goed dat wij geen kerk zijn en geen heiligen hebben.

Sint-Annakerk, Heerlen; Glas-in-lood van Daan Wildschut met 12 moderne heiligen en martelaren: Teilhard de Chardin, Anne Frank, Martin Luther King, Abbé Pierre (eerste links op rij 2), Paus Johannes XXIII, Moeder Teresa, Dom Helder Camara, Steve Biko, bisschop Bekkers, Julius Nyerere, Dietrich Bonhoeffer en Dag Hammarskjöld

De katholieke Illustratie; zondags-lektuur voor het katholieke Nederlandsche volk, jrg 87, 1953, no. 10, 06-03-1953

Seksuele selectie

door **Kenneth van Oost**

De macht is terug aan de vrouw

Geoffrey Miller ► betoogt in zijn boek *The Mating Mind* (2001) [1] dat niét de natuurlijke maar wél de seksuele selectie de motor is van onze psychische en lichamelijke evolutie. De seksuele-selectie-theorie, die door Charles Darwin bedacht is als verklaring voor de vaak bizarre paringsrituelen in het dierenrijk, krijgt bij Miller een bijzonder verlengstuk. Hij onderzocht wat deze theorie zou kunnen verklaren bij de mens en kwam tot de even gewaagde als schitterende conclusie: bijna alles! Taal, muziek, kunst, humor, filosofie, sport..., alles wat in onze moderne tijd enigszins aanspraak kan maken op het zijn van een (fitness)indicator, een aanpassing die evolutionair ontstond om de fitness (geschiktheid) van een individu te demonstreren tijdens hofmakerij en paring, wordt door Miller naar inhoud, vorm, toon en betekenis benijdenswaardig ingevuld.

Pauwenstaarten

Zouden wij het dan totaal bij het verkeerde eind hebben als wij ons overgeven aan het schrijven van poëzie, het pianospelen, schilderen, joggen of een essay indienen bij de redactie van de Vrije Gedachte, dat wij dit enkel doen ter indicatie van een goede, gezonde, fitte, creatieve partner te zijn? Miller's vermoeden dat wij in ons dagelijks sociaal en psychologisch leven alle middelen die ons ter beschikking staan in dienst stellen van de vrouwelijke partnerkeuze, tekent zich inderdaad sterk af. Want het is beslist zo dat niét wij, mannen, acties ondernemen om vrouwen te behagen. De seksuele selectie heeft de man veroordeeld tot het volgen van wat de vrouw wenst bij de eerste afspraak. In elk geval een zachtmoedige, taalvaardige, humoristische creatieveling. Die ook nog eens over voldoende uithoudingsvermogen beschikt tijdens de eerste nacht. Miller spreekt zich niet uit over de sociaal-psychologische gevolgen van zo'n aanname, maar het moet duidelijk zijn dat het mannelijk macho-individualisme een flinke trap onder de kont krijgt.

Het is niet de pauw die door middel van zijn staart de pauwin in zijn greep krijgt. Het is de alsmaar versnelende esthetische voorkeur voor mooiere, complexere, grotere, kleurijkere staarten die de pauw ertoe aanzet zijn staart goed te onderhouden. De evolutie heeft deze aanpassing ooit begunstigd en dus brak er voor de pauw een tijdperk aan waarin hij voor de keuze werd gesteld ofwel eenzaam sterven ofwel samen met soortgenoten zich in een collectief, potentieel dodelijk, avontuur te storten. De indruk dat een grotere, kleurrijkere, goed onderhouden staart wijst op een goede gezondheidstoestand van de drager, heeft ervoor gezorgd dat pauwen zich de kosten (tijd en energie) gingen getroos-

ten om hun staart goed te verzorgen. Niet voor niets zien we mannen zich opkleden bij een afspraak. En natuurlijk is de cosmetische en farmaceutische industrie begonnen zich ook voor de man te interesseren. Omdat nu eenmaal het gebruik van gezichtsmaskers, deo, bodylotion en een Gillette- gladgeschoren huid een indicatie geeft over hoe een man zich verzorgt en dus erop wijst in hoeverre hij een potentiële partner zou kunnen zijn.

Het is duidelijk dat er een cultureel bepaald verschil bestaat tussen het dragen van een lendendoekje en een Armani. Maar beide fungeren als een effectieve fitness-indicator. Zo wordt de seksuele keuze enerzijds bepaald door de fysieke verschijning en anderzijds door de sociale status. Enerzijds door de naakte lichamelijke aanwezigheid, anderzijds door de visuele lichaamsbedekking en -versiering. Vrouwen zien direct of de man in een goede conditie verkeert en blijkbaar kan hij zich het hoge aanschafbedrag voor het kostuum permitteren. Het lijkt

een opsplitsing maar de keuze is gelegen in de blik van de vrouw, die, hoe graag wij het ook willen ontkennen, in alle culturen dezelfde is. Enkel de indicatoren waarop de vrouw haar keuze baseert verschillen. Maar in principe fungeren gelijke vooropstellingen: vrouwen willen gezonde, taalvaardige, humoristische, zachtmoedige, monogame partners, die ook nog goede vaders en intelligent moeten zijn en een zekere status bezitten. Alles is natuurlijk relatief!

Zie! Mooie praatjes

Doch als de vrouw over een of meerdere punten twijfels heeft, gebeurt er in feite helemaal niets. Mooie praatjes en dito kleding maken misschien de man, maar als hij niet de bereidwillig-

heid toont om in de omgang met de vrouw (en haar eventuele kinderen) het eigen ik níet op de voorgrond te plaatsen zal er van enige seksuele activiteit geen sprake zijn. In elk geval verschijnt hier de man als een willoos slachtoffer van het onweerstaanbaar geflikflooi van de vrouw met wat de man duidelijk als het eigenste ervaart. In werkelijkheid vindt de geheimzinnige oorzaak van onze verleidingspogingen haar oorsprong in precies datgene wat vrouwen bij mannen veronderstellen, dat hij een goedlachse, aangename, praatgrage, bezorgde partner is. Vrouwen hebben mannen aangezet tot gedrag dat uit hemzelf lijkt op te wellen, terwijl het eigenlijk evolutionair gemodelleerd is. Vroeger zaten de toenaderingspogingen tussen man en vrouw gekneld tussen het aanbieden van voedsel in ruil voor seks. Het moet duidelijk zijn dat het eigenlijke doel van elke man is seks te hebben is met de vrouw. Doch, als men begrepen heeft dat de evolutie voortgaat door seksuele selectie, dan ziet men dat de vrouw bepaalt wie de weg naar haar schaamstreek mag vinden. Vrouwen verleiden mannen in de mate waarin zij op overtuigende wijze het beslissende moment voor penetratie beloven. Maar het is niet zonder psychologische methodiek. Het begerige wachten van de man op het inschuiven staft de realiteit, zoals Miller vooropstelt, dat seksuele selectie ook van toepassing is op de evolutie van onze hersenen en geest.

Elk subject dat, geconfronteerd met de wensen van de vrouw, zich erbij heeft neergelegd, in afwachting van seks, dat hij zich moet aanpassen, zal binnen zichzelf een plek zoeken waarop hij zichzelf belooft, teder te zijn, romantischer, aandachtiger... Mannen die tegenspraak dulden, de concurrentie níet te lijf gaan, de aanspraak op voorspraak terzijde schuiven..., vergroten de eigen kans, winden de vrouw op en maken haar inschikkelijker. Het hoort bij de evolutie een evenwicht te vinden tussen geduld en opwinding, tussen zeuren en het vooropgestelde toch gedaan krijgen. Niettemin hebben mannen zich dit gedrag eigen moeten maken om te overleven. Niet zij, letterlijk, maar hun genen. Om succesvol onze genen naar de andere generaties over te dragen hebben wij het listige voornemen van de vrouw moeten meespelen. Maar de concurrentie is groot en staat natuurlijk niet stil. Dus, willen wij succes hebben, dan moeten wij als zwenkelaars en oplichters, in het geniep onze verleidingstrucs scherper stellen. Met de betere openingszin, de grotere auto, de mooiere flat, de hogere fooi, de hoogste ambitie, het betere verhaal, ... proberen wij de vrouwelijke ge-

voelscentra te beroeren in de hoop dat zij in verleiding wordt gebracht zich aan ons te geven.

Kerk, religie en geloof

Voor mannen door de eeuwen heen is dit evident geworden: willen wij nog maar enigszins in de buurt van een vrouw komen, dan worden wij overgeleverd aan de terreur van de verleiding. Het feit dat onze woorden, klanken en verhalen de vrouw van onze dromen in verleiding brengen betekent dat de woorden, klank en het verhaal beantwoorden aan wat de vrouw voor zichzelf heeft vooropgesteld. Maar níet alles berust op emotioneel luisteren. Wanneer hier daarentegen sprake is van geweld dan wordt daarmee meestal macht bedoeld. En men mag stellen dat kerken, religie en geloof zich op een bepaalde manier ook aan de aanwijzingen van de seksuele evolutie houden. Is niet de priester taalvaardig? Investeert de pastor niet in vestimentaire opsmuk? Spreidt hij niet het gedrag tentoon dat de vrouw gewoonlijk associeert met de eigenschappen van een goedlachse, tedere, verantwoordelijkheid dragende, bezorgde partner? Maakt de priester zichzelf dan niet ondergeschikt aan de verwachting die vrouwen koesteren te kunnen leven in een aangenaam vrouwvriendelijk sociaal milieu? Heeft hij niet de bevlogen attitude mensen te overtuigen en samen te brengen, het geluk voor te spiegelen en de ongelukkigen te troosten? Vinden we niet alle elementen van een goed verhaal terug in de preken en de vertelsels uit de Bijbel? Een goddelijke schepping, een dooie held, drama, hoop en zicht op een betere wereld! Als man zo'n verhaal, of iets dergelijks, op de eerste date aan je lief vertellen en het dessert wordt gegeten in bed!

En juist de pastor/priester als níet seksueel actieve mens brengt op ondoordringelijke wijze de kracht van de seksuele selectie naar voren. Het is een feitelijk anachronisme. In de omgang met anderen werkt het machtsvertoon van kerk en priester als een katalysator, als een indicator voor lichamelijke, psychologische en seksuele fitness. Vanuit zijn positie begunstigt hij de keuzes van de vrouw, hij overdondert haar met zijn rijkdom (kerkgebouw/ pastorie), sociale status, indringend taalgebruik en boodschap, diepgaande empathie. Of spreekt het verborgene, het taboe om met een priester seks te hebben tot de vrouwelijke verbeelding? En heeft de vrouw, door het gedrag en aantrekkingskracht van pastors/priesters, sjamanen, tovenaars etc. gunstig te beoordelen (als mogelijke seksuele partners) zoals Miller het omschrijft, de seksuele selectie voor uiterlijk vertoon (taalgebruik en kleding), machtsmisbruik (sociale status), empathie (aandachtig luisteren) op hol doen slaan? Met andere woorden, heeft de vrouw door haar bewuster wordende keuze voor pastors/priesters niet de afmetingen en complexiteit van seksuele ornamenten opgedreven? Ten aanzien van kerk, religie en geloof heeft dat een stormvloed aan bouwwoede (kerken en kathedralen), beelden (iconen), teksten (heilige boeken), muziek en schilderkunst (gregoriaanse muziek, Rubens en Rembrandt), geboden en dogma's teweeggebracht. Maar evenzeer heeft de keuze voor de pastor/priester als mogelijke seksuele partner zijn invloed gehad op hoe naar omstandigheid en positie in de hiërarchie van de kerk/maatschappij pastor, priester, arbeider en monteur gekleed gingen. Van de donkere

pij, habijt en overall van de laagste rang tot de met zorg uitgekozen fijnste materialen voor manager, directeur, bisschop en kardinaal. Allen zwelgen naar de begerige blikken van de vrouw.

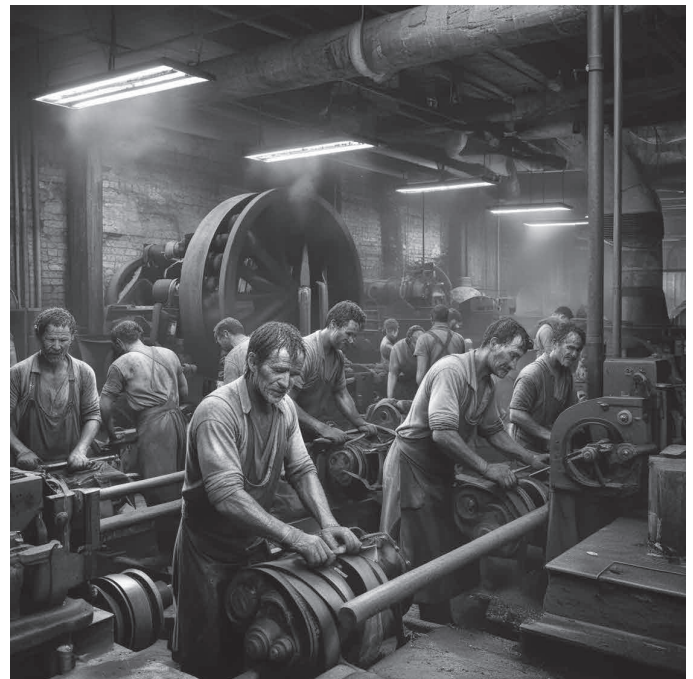
Hoe feitelijk belachelijk is dan niet hun houding om seksueel inactief te zijn! Of, zien we hier iets fundamenteels over het hoofd? We kunnen ons natuurlijk niet aan de indruk onttrekken dat priesters/pastors vroeger en nu zich seksueel te buiten gaan! Zijn het niet de jonge weerloze meisjes en jongens, dan wel de ietwat oudere eerbare dames als toonbeeld van deugd, preutsheid en onthouding. Sterker nog, de uitzonderingstoestand van kindermisbruik en pedofilie wordt als het ware – als iets waartoe de op hol geslagen seksuele selectie leiden kan – hier uitvergroot. Het door mannen erkende feit van machtsvertoon en machts(mis)(ge)bruik (om mogelijke partners te overtuigen van hun status, energie en fitness) is doorgeslagen naar een beangstigend negatief demonstratief handicapbeginsel. Dat dringt zich op als kostbare welvaartsindicatoren ter verhoging van de sociale status, invloed en macht, die zo'n grote investering (normen en waardenverlies, seksueel geweld, anti-slachtoffer-empathie, feitenontkenning, inbreuken op de bescherming van de persoonlijke vrijheid en privacy, aanranding van de lichamelijke en geestelijke integriteit etc.) vereisen, dat individuen met een lager(e) sociale macht en fitness zich deze niet kunnen veroorloven en/of niet aandurven.

... wat overeind blijft ...

Het is dus zaak een sociaal-psychologisch concept te bedenken dat uitmondt in een maatschappelijk model waarin pastors/priesters, zonder zichzelf in gevaar te brengen, bastaards en nakomelingen kunnen verwekken en het sociaal complex samenhouden. Dit reële biologisch-culturele is wat vandaag als onze samenlevingsvorm overeind blijft. Er is echter ook een psychologisch concept werkzaam dat zich van het biologisch-culturele onderscheidt. Sloterdijk ziet de kinderen, al dan niet door pastors/priesters verwekt, en mensen die onder dwang geloven moesten als afstammelingen van het christelijke volk. Alhoewel dus de biologisch-culturele reproductie aan allerlei veranderende sociaal-politieke en economische wanverhoudingen onderhevig is, blijft het psychologisch systeem op het juiste spoor. De psychologische impact van het machtsvertoon en -misbruik van kerk, geloof, religie, curie, clerus en priesterkaste werkt nog steeds door. De door kerk en geloof gesterkte aanname dat mensen zich onbeperkt over de wereld voortplanten moesten, is met succes verwezenlijkt.

Vandaag, gelukkig, heeft de christelijke kerk haar inspirerend effect op het geboortecijfer grotendeels verlo-

ren. Zij heeft letterlijk het vermogen verloren om de voortbrengselen van liefde (kinderen) onder te brengen in van nature christelijke gemeenschappen. Bovendien zijn pastors/priesters beroofd van hun ambtelijk, geestelijk en werelds gezag. De institutionele ambtenarij en moderne gemeenschaps- en zorginstellingen hebben die taak overgenomen. Maar de psychologische relatie tussen de mens en wat kerk en geloof vooropstellen, voortplanting, blijft voor kinderen zorgen die naar de keuze van de vrouw verwekt worden door goedlachse, verantwoordelijkheid dragende, taalvaardige, empathische vaders. Dat natuurlijk gewone verstaanbare, veelzeggende, liefdevolle, aandacht gevende mannen evenzeer nakomelingssucces hadden is evident. Niet veel mannen hadden vroeger, letterlijk wat het uiterlijk betreft, veel om het lijf. Zij moesten in erbarmelijke omstandigheden hard werken.

Vrouwen hadden in die sociale context weinig keus dan zich over te geven aan de man met de beste bedoelingen, terwijl ze toch liever zouden opteren voor een meer fijnbesnaarde, intellectuele, intieme gemeenschap. Het heeft ons, gewone mensen, aangezet tot het produceren, stichten en uitwerken van allerlei (consumptie)goederen, gilden, vennootschappen en clubs, kunstzinnige en creatieve ideeën, leren, formules en structuren waarmee wij vrouwen het materiaal in handen gaven om uiteindelijk toch het motief te hebben te kiezen voor de metselaar, smid, schilder, loodgieter en/of timmerman. Ook zij konden erectoraal gunstig solliciteren naar vrouwelijke aandacht. Wellicht is het beter pastors/priesters in het kader van de door de vrouw aangezette seksuele selectie te duiden als een soort archetype.

Hier springt in het oog, dat zelfs de meest banale mens nog een innig samenzijn met een vrouw kan verwachten. Iedereen is op de een of andere manier op enig moment onder de aandacht van iemand anders. En wat voor vrouwen geldt, namelijk dat zij door weloverwogen partnerkeuze de seksuele selectie aanzetten, moeten wij rekening houden met gender, seksuele geaardheid en/of oriëntatie? Wie kiest wie en op welke specifieke in-

indicator vormt een man zich een beeld van een andere man? Wie is hij, hen, haar of zij? We kunnen ons moeilijk een begrip vormen van zo'n situatie maar heeft elke hechte binding niet het recht zich te doen gelden en te bestaan? Als vrouwen de seksuele selectie aansturen door de keuze voor betere, mooiere, duidelijker spreken-de, creatieve seksuele ornamenten op hol te doen slaan, dan mogen wij verwachten dat mannen, fijnbesnaarder, elk praalmiddel zullen aanwenden om de directe verwijzing naar hun fitness te effectueren. Hebben homoseksuelen mannen dan van zichzelf een super-indicator willen maken door zich uitbundig en, extravagant de markt in te prijzen? Veel heeft het hen niet opgebracht! Elke genetische predispositie voor homoseksualiteit zou na één generatie van natuurlijke selectie verdwijnen. Maar wat als de reële kans aanwezig is dat mannen als koppel overgaan tot inschakelen van een draagmoeder? Bovendien, dringen sociale definities niet bij mannen en vrouwen aan op huwen en het krijgen van kinderen? Maar zulke sociaal bewogen voorkeuren hebben geen enkele invloed op het algemeen heteroseksueel voorplantingscijfer van de mens. Het bestaan van exclusieve homoseksualiteit bij een percentage van de mensheid is niet te verklaren. Doch er niets onnatuurlijks aan homoseksualiteit!

... vrouwelijke toekomst ...

Hoewel de natuur structureel geen enkel verschil erkent, hebben mensen er blijk van gegeven zich voortdurend te moeten verliezen in het zich vergelijken met anderen. De psychologische dimensie heeft ons aangezet tot het opmaken van grenzen, afgeronde begrippen en beschermende ruimtes. Seksuele selectie heeft ervoor gezorgd dat mannen met rechte lijnige morele overtuigingen en verhalen niet alleen een vooraanstaande rol gingen spelen binnen gemeenschappen maar tevens konden uitgroeien tot ware agenten van de macht. En natuurlijk hebben die ervoor gezorgd dat enkel hun denken, hun verhaal en woord in de evolutiegeschiedenis opduiken. En de aanwezigheid van kerk, religie en geloof is daarbij bijzonder sprekend. Heel duidelijk is in de gehele christelijke praktijk de ondergeschikte positie van de vrouw als moeder, als draagster van nieuw leven. Dit leidt tot het merkwaardige feit dat door de kerkelijke/religieuze

macht, de door de vrouw aangespoorde seksuele selectie teniet wordt gedaan ... althans voor de periode waarin kerk, religie en geloof in het centrum van de absolute macht staan. Er is reden om te veronderstellen dat de vrouw door de kerkelijke/religieuze macht veroordeeld werd tot een bestaan zoals R. Dawkins [2] het beschrijft, "als een machine die zo geprogrammeerd is dat ze alles doet wat in haar macht staat om kopieën te verspreiden van het gen dat ze in zich sluit." Met andere woorden, (misschien) indicatoren voor een betere partnerkeuze laten varen, minder kieskeurig zijn. Minder inzetten op het doen en laten van potentiële partners, meer tegemoetkomen aan het christelijke discours van voortplanting.

Heeft dat invloed op het hedendaags wereldtijdsperk van overbevolking en bevolkingsgroei; moraal en mensenrechten, armoede, antimodernisme, vrijheid, rationalisme, secularisering en seksualiteit, genderidentiteit en seksuele oriëntatie? Zeker, ook een psychologische drempel, een neurologisch stempel, doet ons berusten bij het feit dat de toenmalige partnerkeuze van de vrouw niet helemaal vrijblijvend was. Het is echter ook zo dat daar een kentering in is opgetreden. De maatschappijdeling van nu, waarbij vrouwen alle kansen krijgen om een vrij, onafhankelijk leven op te bouwen, geeft aan de vrouw enorme ruimte om alles opnieuw te kunnen realiseren. Het epicentrum van de seksuele selectie is terug in handen van de vrouw. Zij heeft nu toegang tot anticonceptie en kan zelf bepalen met wie én wanneer én hoeveel kinderen zij krijgen wil! Men zou ook kunnen zeggen dat de vorming van de wereld van morgen op natuurlijke wijze terug bij de vrouw rust. We moeten dat toejuichen!

Noten

[1] Geoffrey Miller, (1956), Amerikaans evolutionair psycholoog. Bekend om zijn onderzoek naar seksuele selectie in de menselijke evolutie. *The Mating Mind* (2003).

[2] Richard Dawkins, (1941), Brits etholoog, evolutiebioloog en populair-wetenschappelijk schrijver. Bekendste boek, *The Selfish Gene* (1976). Introduceerde het concept 'meme'.

De plaatjes op p. 20 en 21 zijn AI-gegenereerd.

Fragmenten uit *De kringloop van het leven* van Jac. Moleschott (deel 6, slot)

vertaald door **René van Elst**

[De Bossche geleerde Jacob Moleschott kan met een beetje goede wil niet alleen als de eerste moderne materialist maar ook als de eerste moderne vrijdenker beschouwd worden. Ik geef u inzage in zijn in dat verband belangrijkste werk, *Der Kreislauf des Lebens* (*De kringloop van het leven*) uit 1852.

Niet alle hoofdstukken ('brieven'), waarmee gereageerd wordt op de 'Chemische Briefe' van Justus von Liebig, zijn filosofisch even interessant; de meeste betreffen concrete informatie, onderzoeksresultaten en argumentaties met betrekking tot stofwisseling en groei van organismen.

Wij vervolgen de lezing van de interessantste passages. Daarbij ligt de nadruk op wat Moleschott

aanvoert voor de kringloop van chemische stoffen in het bestaan van planten en dieren en op zijn bezwaren tegen de teleologische (want gelovige) visie van Liebig e.a. en het concept 'levenskracht' als datgene wat 'dode' materie van organismen zou onderscheiden. Hij geeft zijn materialistische visie op de geest; daaraan koppelt hij uiteenzettingen over de wil en de moraal. Hij veracht moraalridders, pleit voor een mild strafrecht zonder doodstraf, komt op voor strijd tegen onderdrukking en stelt dat priesters veel slachtoffers hebben gemaakt. In het nu volgende laatste hoofdstuk, de 20^e brief, pleit hij voor crematie (hij voert als argumenten onder meer aan verrijking van de lucht met kooldioxide en ammoniak – daar denken wij nu anders over) en voor goede voeding voor de arbeidende bevolking. Vlees vindt hij een heel belangrijk onderdeel van goede voeding. Hij heeft echter een probleem met volkorenbrood... Hij verdedigt het socialisme en wijst een communisme met vergaande gelijkheid af. Hij spreekt zich voorzichtig uit voor een ander erfrecht om ongelijkheid te voorkomen. Met de haakjes is/zijn bedoeld: (...) overgeslagen stuk tekst <...> samengevatte zin [...] toevoeging, opmerking of toelichting van de bewerkster.] De plaatjes zijn gegenereerd met Adobe Photoshop.

Twintigste brief. Voor het leven.

Degene voor wie eenmaal de onlosmakelijke verbondenheid van kracht en stof duidelijk is geworden, zó duidelijk dat hij er niet meer voor terug kan deinzen om uit die verbondenheid serieuze conclusies te trekken, mag niet moe worden om te reageren op de tegenwerpingen van mensen, die van mening zijn dat de mensheid door het nieuwe wereldbeeld al het verhevene, al het mooie en elke poëtische ervaring verliest. Dit bezwaar kan men niet alleen verwachten van eenvoudige leken die af en toe klagen over gebrekkige zintuigen, omdat ze hun waarnemingsvermogen niet hebben geoefend, maar net zo vaak van de idealisten, die zich, in tegenstelling tot de realisten, alleen filosofen noemen, omdat ze nog steeds op het standpunt staan waarmee ze zijn opgevoed, dat het voor hen onmogelijk maakt om [de feiten m.b.t.] de stof en zijn bewegingsverschijnselen te willen erkennen. Met die laatste categorie valt natuurlijk nauwelijks te praten, omdat men niemand iets kan leren, die niet zover gevorderd is, dat hij leren wil. Gelukkig ziet het ernaar uit dat het daardoor dreigende gevaar heel wezenlijk afneemt.

(...) Degenen die er oprecht naar streven om de stof te volgen op zijn paden en ontwikkelingstrajecten, om de eeuwig samengaan- de migratie van krachten en stoffen te volgen, worden allengs verrijkt door de geestelijke betekenis in zelfs het kleinste en onaanzienlijkste deeltje van de stof. Mensen hebben er vaak genoeg in gevonden

om de encyclopedisten van de vorige eeuw te verwijten dat ze de geest verlaagd hadden tot iets stoffelijks. En de tijd ligt niet al te ver achter me, waarin ik, in de geest van een bepaalde filosofische school, meende hooghartig op die mensen neer te mogen kijken, omdat er een hogere taak te vervullen zou zijn, namelijk om het stoffelijke tot geest te verheffen. Maar het verschil was niet zo groot. Het valt nu helemaal weg, omdat kracht en geest niet van de stof te scheiden zijn.

Is het dan zonder poëzie als onze stoffelijke verrichtingen er rechtstreeks door veredeld worden, dat ook het alleronaanzienlijkste geestelijke activiteit en beweging in zich heeft? Of in hoeverre is het poëtischer als men zich, met Rudolf Wagner [Duitse anatoom en fysioloog, 1805-1864, verklaard christen en antimaterialist], een onstoffelijke schaduw voorstelt die op de Dag van de Opstanding van het Vlees zijn verrotte botten bij elkaar zoekt en het in bederf overgegangene kleed weer aantrekt, dan wanneer men in de stofwisseling een eeuwige macht van verjonging, een altijd stromende bron van krachtig jeugdig leven ziet?

[Moleschott schildert opnieuw de kringloop van de stof en van leven en dood en vraagt de lezer of het laag bij de grond is om het leven zo te bezien.]

(...) Wanneer de kracht de stof is en de stof de kracht is, dan wordt het een heilige taak om goed met de stof om te gaan, d.w.z. de stof in banen te leiden en in samenstellingen bijeen te brengen waarin hij op de efficiëntste manier het grootste effect kan hebben. En daarin zetelt het almachtige belang dat de natuurwetenschap tegenwoordig door onderzoek van de stof verkrijgt. Onze Prometheus leert mensen scheikunde, natuurkunde en fysiologie en geeft hen daardoor de macht over de elementen, die voortkomt uit een door denken en ervaring beheerste wil.

Ook Liebig heeft dit idee - vanuit zijn standpunt - aanvaard als hij zegt dat door de vooruitgang die de scheikunde te danken heeft aan de ontdekking van de zuurstof "de materiële welvaart van de staten meervoudig is verhoogd en het vermogen van elk individu dus is toegenomen."

[Hiermee begint een lang Liebig-citaat, waarin de bloedsomloop en de economie met elkaar worden vergeleken. Liebig pleit daarbij voor een staat waarin niemand wordt gehinderd in het vrije gebruik van zijn arbeidskracht en hij bekritiseert "barbaarse" staten die zichzelf in stand houden met grote legers

door ongelijk verdeelde belastingheffing die delen van de bevolking honger doet lijden en werkt als een permanente aderlating.]

Vrije en correcte verdeling van kracht en stof, dat is het doel dat alle recente [politieke] bewegingen meer of minder openlijk hebben nagestreefd, namelijk de verdeling van de stof, die voor allen het werken en door het werken een menswaardig bestaan mogelijk maakt, omdat [zoals Liebig zegt] "ieder deel van het organisme een natuurlijk recht heeft op het vrijst mogelijke gebruik van zijn arbeidskracht." Zo waar en diepgevoeld deze woorden zijn, zo onwaar

en onterecht is de beschuldiging die Liebig uit in een andere passage: "De recente socialistische theorieën willen dat er geen schaduw meer is, (...) zonder schaduw zou er natuurlijk overal licht zijn, maar ook de dood, zoals in de woestijn van de Sahara."

Het leven en het individu zouden zeker niet gediend zijn met een verdeling die alle schaduwen zou kunnen opheffen, of beter gezegd, zo'n verdeling zou de meest onmogelijke van alle onmogelijkheden zijn. Zo weinig als twee mensen <in alles> gelijk kunnen zijn, zo weinig zou een communistische verdeling, zoals Liebig voor ogen heeft, zelfs maar een half uur lang mogelijk zijn. (...) Volgens het socialisme is de sociale behoefte van de toekomst die van de werkenden van deze wereld, wát dichters, geleerden en conservatieve bezitters daar ook tegen inbrengen. En dat het geen ijdele waanvoorstelling is die ons de vervulling van deze toekomst belooft, (...) wordt eenvoudigweg gewaarborgd door het onweerlegbare feit dat de kracht volgt op de stof. Daarom moet men zich ervoor hoeden het bijvoeglijk naamwoord "socialistisch" tot een sleutelwoord voor roofzuchtige irrationaliteit te maken. (...) Het leven vraagt om arbeid, arbeid vraagt om stof.

[Moleschott heeft het hier uiteraard over voeding.]

En het is zeker de allerbeste verrijking die het leven te danken heeft aan de chemie dat we elke dag beter leren in te zien welke stof bij welk werk hoort.

[Hier volgt een uiteenzetting over de voor het leven zo waardevolle fosforhoudende stoffen in de botten die verloren gaan door mensen te begraven.]

<Als zulke stoffen> in ongebreidelde overvloed op onze kerkhoven liggen om alleen de wormen en het gras van nut te zijn, terwijl ze zonder werk en

bijna zonder kosten teruggevoerd zouden kunnen worden in de kringloop van het leven, waarom moeten we dan de traditie hooghouden van permanente kerkhoven (...)?

[Moleschott stelt voor om begraafplaatsen steeds na 10 jaar als akkerland te gebruiken ter voorkoming van gebrek en in het belang van de voortbrenging van nieuwe denkende mensen.]

(...) Helemaal wenselijk zou het mij echter lijken, als de [maatschappelijke] verhoudingen het mogelijk zouden maken, terug te keren tot de historische gewoonte, die onbetwist veel poëtischer was. Als wij onze doden zouden kunnen verbranden, zouden we de lucht verrijken met kooldioxide en ammoniak en de as (...) zou onze heidegrond in vruchtbare akkers veranderen.

Het kan niet anders, ook al zullen wij het zelf niet beleven, <dat het begraven ooit met dezelfde ogen zal worden bekeken als het in de grond verstopten van geld in plaats van er rente van te trekken.>

[Moleschott citeert Liebig uitgebreid over het effect van vruchtbaar maken van de bodem.]

En toch verspillen wij dagelijks <stoffen> die zeer terecht als de belangrijkste weefselvormers voor het zaad van graan en erwten en voor de lichamen van dieren en mensen worden beschouwd. Men denke echter niet dat het altijd goed is als iets uit de eeuwige kringloop zonder meer aan de mens wordt gegeven.

[Hier volgt een uiteenzetting over hoe zemelen meer gluten en vet bevatten dan meel en daarom volgens diverse deskundigen goed in het brood kunnen worden meegebakken.]

Vanuit het eenzijdige standpunt van de chemicus is deze opvatting zeker gerechtvaardigd. Het staat buiten kijf dat de zemelen meer eiwitachtige substantie, meer vet en meer zouten bevatten als gebuild meel. (...) Maar vanuit het gezichtspunt van het leven is tegen het enkel gebruiken van ongebuild meel een belangrijk bezwaar op te werpen: brood, dat is gebakken van ongebuild meel, is vanwege zijn grotere gehalte aan bijna onoplosbare cellulose alleen door een krachtige spijsvertering goed te verwerken. De cellulose verdwijnt onopgelost met de uitwerpselen en, wat erger is, bij kwetsbare mensen, bij vrouwen, kinderen, bejaarden, (...) veroorzaakt irritatie van de slijmvlies van de darm door de cellulose heel gemakkelijk diarree. Enkel gebruiken van ongebuild meel is dus geenszins onschadelijk. (...) Als we [daarentegen] de zemelen als afval aan de dieren geven, wordt geen korreltje van de stof

verkwist; (...) wij krijgen de stof als vlees en melk met rente terug (...). Door eiwitten, vezels en vetten wordt de arm direct gestaald en worden de hersenen versterkt. (...) De zwakke spijsvertering van een bejaarde is net zo min in staat zemelen, als kooldioxide, ammoniak en water te gebruiken voor de vorming van het bloed.

[Moleschott zet nogmaals uiteen dat het het beste is om de zemelen aan de dieren te geven; in tijden van (hongers)nood moet het oordeel wel anders zijn en moet de voedingswaarde van de zemelen benut worden, schrijft hij. Hij vergelijkt vervolgens aardappelen met andere levensmiddelen, zoals rijst en bananen, wat betreft het gehalte aan 'vetvormers' en eiwitten. Maar er zijn betere voedingsmiddelen:]

(...) Erwtten, bonen en linzen bevatten bijna evenveel eiwit (legumine) als ons bloed, ze bevatten twee tot drie keer meer vetvormers dan legumine, en bloedzouten in overvloedige hoeveelheden. Ondanks de hogere prijs en de duurder bereidingswijze zijn erwtten, bonen en linzen [door hun hoge voedingswaarde] goedkoper dan aardappelen. Ze zijn in staat om goed gemengd bloed te produceren en de hersenen en spieren te versterken. Aardappelen kunnen dit niet. (...) Wie veertien dagen van letterlijk niets anders dan aardappelen leeft, zal niet meer in staat zijn om zijn aardappelen te verdienen.

[Volgt een uiteenzetting over een wetenschappelijke discussie over hoe veel koffiedrinken kan leiden tot minder uitscheiding van ureum en daardoor tot een verminderde behoefte aan eiwitten. Moleschott concludeert dat men koffie niet kan gebruiken om op voeding te besparen. Daarvoor zijn alleen voedzame levensmiddelen geschikt.]

(...) Het moet dus gezien worden als verstandig voor de werkgever en als een recht van de arbeider dat in de voeding geen gebrek is aan vlees en goed brood. Toen de arbeiders in de smederijen van het departement Tarn alleen plantaardig voedsel kregen, vielen ze gemiddeld vijftien dagen per jaar uit door honger en ziekte. Toen in 1833 door Talabot vlees als een substantieel deel van de voeding werd geïntroduceerd, verbeterde de gezondheidstoestand zodanig, dat een arbeider, in plaats van vijftien, gemiddeld slechts nog drie dagen per jaar uitviel.

(...) Het verdient dan ook de meest dankbare erkenning dat Liebig door zijn prachtige onderzoek m.b.t. vlees zo nadrukkelijk de aandacht van alle mensenvrienden heeft gericht op de door Parmentier en Proust aanbevolen bereiding van een goed vleesextract. Het zal daarmee mogelijk zijn om een deel van de voordelen van vlees te verkrijgen, zelfs wanneer de prijs van vlees maakt dat de arbeider het moet vervangen door brandewijn.

[Moleschott citeert Liebig over gebieden, vooral op het Westelijk halfrond, waar vleesextract goedkoop te vervaardigen is. Ook schrijft hij over koeken met vleesextract (Gallert) die in de 18e eeuw bij de Engelse marine werden verstrekt.]

In Texas, waar vlees ook erg goedkoop is, heeft Gail Borden [die ook de uitvinder was van gecondenseerde melk] recent een fabriek van [lang

houdbare] vleesbeschuut opgericht. (...)

Klaarblijkelijk is dit een voedingsmiddel dat in hoge mate de voordelen van vlees en brood in zich verenigt. (...) Het is duidelijk dat de wetenschap nog tot niet te overziene prestaties in staat is om armoede te voorkomen door een juiste verdeling van de stof.

[Als voorbeeld noemt Moleschott de gunstige werking van een soort kunstmest uit de kalk en calciumsulfide die overblijven bij de productie van soda.]

Deze moderne benutting van wetenschappelijke kennis voor het leven is onbetwistbaar een van de machtigste ondersteuning die men het zedelijk leven kan geven. In onze vorming moet het respect voor het eigendom omgekeerd evenredig zijn aan de behoefte die een individu tot diefstal aanzet. (...) Verdelingen, die erop uit zijn alle verschillen te elimineren, zijn [lecher] onzinnig en dwaas, omdat de diepste aard van de mens ze onmogelijk maakt. En wat tegen die aard ingaat, is vanzelfsprekend ook in strijd met de eisen die de staat aan de arbeid stelt. Maar ook een meer verstandige verdeling van het bezit (...) is alleen heel geleidelijk te realiseren door veranderingen in het erfrecht. (...) De wetenschap echter kan direct effect hebben, als zij de moed bezit (...) om haar inzichten in het leven geldend te maken.

Op zichzelf is armoede slechts een gebrek aan stof, dat gerelateerd is aan een gebrek aan geld. Het gebrek aan geld is in zekere zin bijzaak. Want het is de mooiste conclusie die wij kunnen trekken uit de onsterfelijkheid van de stof en de eeuwige kringloop van het aan de stof gebonden leven, dat er geen tekort aan stof kan zijn, om planten, dieren en mensen in leven te houden. De aarde is schatrijk aan de organische stoffen, die wij niet kunnen missen als middelen voor de organisatie van de materie. (...)

Is het niet een noodzakelijke conclusie dat de wetenschap ertoe moet komen [de mensen] een verdeling van de stof te leren, waarbij armoede in de zin van een onbevredigde behoefte onmogelijk wordt? <De stoffen daarvoor zijn in de aarde en in de eeuwige kringloop van het leven ruim voorhanden.> (...) Daarom is het ook de heiligste plicht van de onderzoekers, dat ze akkers, bloed, stenen, planten en dieren onderzoeken, om de verhoudingen van de verdeling steeds beter te leren waarderen. Niets mag ons daarbij ontmoedigen. (...) De juiste verdeling van de stof, die moet gij doceren! (...) De natuuronderzoekers spelen de actiefste rol als het gaat om de sociale kwestie, die zich gewapenderhand wel als behoefte manifesteert, zich als publiek probleem varraadt, maar zich nooit en te nimmer laat oplossen. (...) De kennis is een onoverwinnelijke macht, de macht van de vrede. Kennis is niet slechts de hoogste beloning maar ook het sterkste fundament voor een menswaardig bestaan.

* * *

Antwoorden op moeilijke vragen

Drie essays van

Joseph H. McKenna, Ph.D.

Hoofddocent Geschiedenis van Religieuze Ideeën,
University of California, Irvine.

Gepubliceerd op de website Huffpost.

Vertaald door **René van Elst**

Wat is de erfzonde?

Erfzonde, *zelfstandig naamwoord*. Een aangeboren moreel gebrek waarover je je schuldig moet voelen – met andere woorden, een contradictio in terminis.

Elke foetus kan DNA in zich hebben dat allengs problemen kan opleveren bij het opgroeien. Er kunnen aangeboren lichamelijke gebreken zijn. Er kunnen aangeboren geestelijke afwijkingen zijn. Er kunnen aangeboren psychische afwijkingen zijn. Allemaal aangeboren, geen enkele zelf gekozen.

Wat we moeten benadrukken – contra het concept erfzonde – is dat karakteristieke eigenschappen (waarmee we geboren zijn) niet moreel verwijtbaar kunnen zijn.

De erfzonde houdt in dat we een inherente zondigheid hebben gekregen door de fouten van onze verste voorouders. Het tuinfeest van Adam en Eva, dat wel op een ramp moest uitlopen, heeft ons allemaal een natuur nagelaten die naar zonde neigt. En als we er werkelijk toe komen om ons te gedragen zoals waartoe onze zondige natuur ons voorbestemt, zijn we schuldig, laakbaar, toerekeningsvatbaar.

Dit kan niet juist zijn. Als we worden geboren met een gebrekkig moreel kompas, zou dat ons moeten verontschuldigen en ons niet blootstellen aan verwijt. Niemand zou moreel beoordeeld moeten worden op basis van aangeboren karakteristieke eigenschappen, omdat morele oordelen over personen alleen van toepassing zijn wanneer mensen vrije keuzes maken, en als we een karakteristieke eigenschap hebben die erfzonde wordt genoemd en die ons onvermijdelijk tot zondigen brengt, zijn we niet echt vrij wanneer we zondigen, en daarom kunnen we niet de schuld krijgen van het zondigen.

De erfzonde is eigenlijk een theorie van moreel determinisme en moreel determinisme kan niets te maken hebben met zonde of morele schuld. Een 'geboren zondaar' is zo ongeveer een volmaakte contradictio in terminis.

Laten we dit eens bekijken in het licht van inherente fysieke gebreken. Kunnen we het iemand kwalijk nemen dat hij niet kan rennen als hij geboren is met defecte knieën? Kunnen we het iemand kwalijk nemen dat hij getallen niet correct kan optellen als hij met dyscalculie is geboren? Kunnen we het iemand kwalijk nemen dat hij niet hoort als hij doof geboren is?

Nee, we nemen het deze mensen niet kwalijk. Wij verontschuldigen hen. Zo ook, als zondigheid aangeboren is, kunnen we de dader van de zonde niet de schuld geven (hoewel we de diens daad wel als een minderwaardige, af te keuren daad kunnen beschouwen).

Voer voor theologen

De schuld geven aan een aangeboren eigenschap is een grote fout in het idee van de erfzonde. Om die te corrigeren, dat wil zeggen, om de erfzonde te behouden door die opnieuw vorm te geven op een manier die niet in tegenspraak is met zichzelf, zouden theologen een van twee dingen moeten doen.

Ten eerste zouden theologen kunnen zeggen dat mensen een morele smet erven, maar in plaats van de mensheid de schuld te geven voor daden die onder invloed van dat inherente gebrek zijn gemaakt, zeggen dat het inherente defect vrijpleit van schuld. Een Adam of een Eva in een staat van onschuld en niet geschapen met een zondige natuur, zou de schuld kunnen krijgen van het zondigen. Maar ieder ander mens die wankelt onder het gewicht van zijn ingebouwde morele onbekwaamheid, moet immuun zijn voor veroordeling, en zeker voor verdoemenis.

(Shakespeare's Falstaff ziet dit en verdedigt zijn afwijkend gedrag tegen een veroordelende prins Hal door te zeggen: "Gij weet dat Adam in een staat van onschuld is gevallen, en wat zou de arme Jack Falstaff moeten doen in de dagen van het kwaad?")

Ten tweede zouden de theologen het idee kunnen laten varen dat de erfzonde zich een weg baant naar het binnenste van de menselijke natuur en in plaats daarvan een standpunt kunnen innemen dat de erfzonde de cultuur op zo'n manier bezoedelt dat alle mensen moreel worden beïnvloed door een sociale atmosfeer van zonde. Deze atmosfeer van zonde, hoe krachtig ook, dwingt niet tot zondigen, en daarom wordt de zondaar niet verontschuldigd en kan hij schuldig worden bevonden.

Een derde optie is dat de theologen niet proberen de erfzonde te behouden en te repareren, maar deze verwerpen. Het verhaal van Eva's eeuwig aan nakomelingen overdraagbare schuld is al net zo'n fabeltje als de Feniks en kan zelfs niet worden gered door metaforische en allegorische exegese.

Dus, theologen, zoek naar een andere oorzaak voor onze morele onbekwaamheid.

De evolutionaire psychologie suggereert evolutionaire traagheid: ons achterste reptielen- en apenbrein hobbelt achter de beschavende morele regels van onze meer recent ontwikkelde frontale kwabben aan.

Vreemd genoeg gaat het in de evolutie, evenals in de erfzonde, om voorouderlijke overerving, en zo'n erfenis zou een argument kunnen zijn voor een zekere mate van determinisme. Sommige mensen kunnen geboren worden met tekortkomingen die hun morele keuzes in gevaar brengen. En waar dit het geval is, als een inherente eigenschap, moet het de schuld verzachten. Een wijze rechter zal de verzachtende betekenis van een zeer laag IQ zien, zelfs bij een vreselijke moordenaar.

De leer van de erfzonde verscheen voor het eerst in de eerste eeuwen van het christendom en ging waarschijnlijk in feite over de *verlosser* Christus. Omdat iedereen behoefte moest hebben aan Jezus, moest zelfs een kind van een halve minuut oud een zondaar zijn die de reddende bediening van het kruis van Christus nodig had.

Maar de bedenkers van de erfzonde zagen de interne tegenstrijdigheid van de inherente zonde niet. Niemand kan een geboren zondaar zijn, vooral niet iemand die moreel stompzinnig geboren is.

Wat is het einde van de wereld?

Elk jaar van de kalender, eeuwenlang, tot op de dag van vandaag, zijn er gelovigen geweest die ervan overtuigd waren dat het einde van de wereld spoedig zou komen. Mensen in tal van religies hebben deze mening gehuldigd. Maar het einde komt alsmaar niet.

Het zou heel ijdel van mij zijn als ik zou aankondigen dat het einde van de wereld tijdens mijn leven zou plaatsvinden. Als er in mijn leven een einde komt aan het hele schouwtoneel van de

wereldgeschiedenis, zou dat me inderdaad nogal bijzonder maken. Het betekent ook dat mijn wereldbeeld dramatisch en catastrofaal zou worden bevestigd als de juiste interpretatie van alle dingen. Het zou ook betekenen dat ik waarschijnlijk geen greintje pijn zou hoeven te lijden door kindsheid en dood.

Om de paar decennia doen echte eindtijders afstand van hun bezittingen, ze zeggen hun baan op en reizen soms naar afgelegen plekken om te wachten – omdat het einde 'dinsdag' komt. En dan komt de woensdag. Telkens weer.

Maar waarom moet de wereld vergaan voor een gelovige? Is het niet genoeg dat er een einde komt aan mijn eigen unieke leven? Als ik er zo naar verlang om de andere wereld te zien, om God te zien, kan ik dat elke dag doen door door de poort van de dood te gaan. Ik hoef niet de hele wereld mee te nemen.

Zoals met zoveel andere meningen die uit de religieuze literatuur naar voren komen, is het geloof in het einde van de wereld het zoveelste voorbeeld van lezers die literair onderscheidingsvermogen missen.

Bij het einde van de wereld gaat het niet echt om het einde van de wereld

Houd in gedachten dat het idee van het einde van de wereld een literaire uitvinding is. Begaafde schrijvers uit de oudheid, die literaire middelen gebruikten zoals waarheidsgetrouwheid, allegorie, beeldspraak, hyperbool, metafoor en symbool, hebben het bedacht.

In de religieuze literatuur gaan verhalen over het begin van de wereld niet echt over het feitelijke begin van de wereld. Verhalen over het einde van de wereld gaan niet echt over het feitelijke einde van de wereld. In feite gaan oorsprongsverhalen helemaal niet over het verleden: het zijn geen ooggetuigenverslagen, ze zijn geen geschiedenis, het zijn geen dagboekantekeningen waarin werkelijke gebeurtenissen uit het verleden worden beschreven. Op dezelfde manier gaan eindtijdverhalen helemaal niet over de toekomst: het zijn geen voorspellingen, het zijn geen profetieën, het zijn geen visioenen in een glazen bol.

Als verhalen over het begin niet over het verleden gaan, en als verhalen over het einde niet over de toekomst gaan, over welke tijdsperiode gaan deze verhalen dan? Het antwoord is dat deze verhalen eigenlijk over het HEDEN gaan - *elk* heden. De verhalen zijn fictieve voortbrengselen die worden aangeboden als instructies voor het heden.

Wordt vervolgd.

DE NACHT VAN DE VRIJDENKER

is een evenement van onze Vlaamse 'geloofsgenoten': "Een wervelwind aan inzichten en ideeën rond filosofie, kritisch denken, maatschappelijke debatten en wetenschap." Het Huis van de Mens en Het Geuzenhuis organiseren het op 23 november in Gent. De opzet is vernieuwd, met in één zaal zeven achtereenvolgende programma-onderdelen, twaalf uur lang, van 11:00 tot 23:00 uur. Bekende namen op het programma zijn Thomas Hertog, Jeroen Hopster en Jonathan Israel. Het gaat zich afspelen in Kunstencentrum VIERNULVIER, Sint-Pietersnieuwstraat 23 te 9000 Gent.

Meer informatie vindt u hier: <https://www.nachtvande vrijdenker.be/>

Doden dieren zichzelf?

door **Anton van Hooff**

Steeds meer valt het mensdier van zijn voetstuk. De dierenethiek, waarmee hier niet bedoeld wordt de ethische omgang met dieren, maar de studie van hun gedragspatronen, heeft het unieke van de mens meer en meer gerelativeerd. De onlangs overleden primatoloog Frans de Waal heeft aangetoond hoe verwant mensapen en wij zijn. Zij en andere dieren gebruiken instrumenten en maken die, blijken intelligent te zijn, hebben empathie, zijn altruïstisch, tonen rouwgedrag bij de dood van een naaste en kunnen hun gelaat tot een grimas vertrekken, die veel weg heeft van een (glim)lach.

Doen ze ook aan religie? Er is wel ritueel gedrag, maar komt dat voort uit het instinct of uit een levensbeschouwing?

Hoe dan ook wordt het steeds moeilijker iets uniek menselijks aan te wijzen. Of toch: is de mens niet het enige dier dat een einde aan het eigen bestaan kan maken?

Goden kunnen het niet

Antieke denkers vermeiden zich in de gedachte dat wij in ons vermogen tot levensbeëindiging machtiger zijn dan de goden, die tragisch tot eeuwigheid zijn gedoemd. De frivole dichter Ovidius speelt met dat goddelijk onvermogen als hij in zijn *Metamorphoses* de mythe van Io behandelt. Die is door de haatdragende Juno van Jupiters geliefde veranderd in een koe. Vader Inachus is diep bedroefd en verzucht: 'Kon ik maar een einde aan mijn leven maken maar als god kan ik dat nu eenmaal niet.'

Polemiek met Jeroen Brouwers

Toen ik indertijd – 1990 – mijn monografie over antieke eigendoding publiceerde, raakte ik verward in een polemiek met schrijver Jeroen Brouwers (1940-2022). Hij had in 1993 *De laatste deur, een literaire geschiedenis van zelfdoding van Nederlandstalige schrijvers* gepubliceerd (758 bladzijden). Hij was ervan overtuigd dat ook dieren zich verdeden. Ik was en ben dat niet.

Ook dieren doen het niet

Ook de oudheid, mijn geestelijk domein, twijfelde. Toen Flavius Josephus in het jaar +67 zich te Jotapata in een krocht verscholen hield voor de Romeinen, probeerde hij zijn lotgenoten af te brengen van collectieve eigendoding. Hij putte uit een arsenaal van argumenten: ziel en lichaam mochten alleen door god gescheiden worden – zoals Plato al betoogd had. 'Stel dat een van uw huisdieren zichzelf zou doden,' laat die Sokrates zeggen in de dialoog *Phaidôn*, 'zonder dat ge uw toestemming daarvoor hebt gegeven. Zoudt

ge dan niet boos zijn en het dier willen straffen, als u kon?' De mens die zich doodt, weet dus zijn plaats niet. Als een voortvluchtige slaaf bestelt hij zijn goddelijke meester.

Terug naar Josephus in de benarde situatie te Jotapata. Hij voert nog aan dat zichzelf ombrengen laf was; zo gedroeg zich een stuurman die bij dreigende schipbreuk het schip verliet. En nog een argument: zelfdoders werden in veel culturen op schandelijke wijze begraven. Ten slotte komt de belangrijkste reden tegen eigendoding: zij was een tegennatuurlijke handeling, want onder dieren was er niet een dat weloverwogen naar de dood verlangde of zichzelf die aandeed.

Antieke dierenzelfmoord

Als Josephus' kornuiten in de antieke geschriften belezen waren geweest, hadden ze wel gevallen kunnen aanvoeren die het tegendeel aantoonde. Toevallig kom ik ze weer tegen nu ik het bestand van antieke suicide bijwerk. In 1990 had ik 960 gevallen, nu zijn het er 1358. Daaronder zijn veertien voorbeelden van dieren die volgens zegslieden de dood zochten.

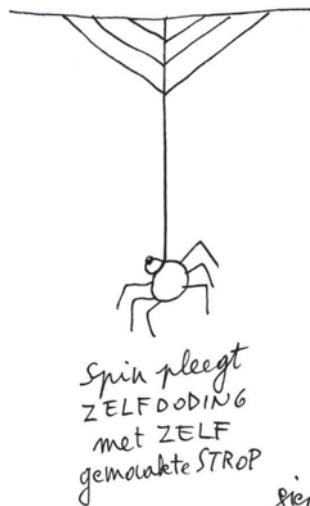
Zo vertelt Aristoteles van een paardenfokker die een jonge hengst met zijn moeder wilde laten paren. Het dier weigerde en liet zich ook niet om de tuin leiden toe de fokker het hoofd van de merrie in een zak had gestoken. In vertwijfeling sprong het jonge paard in een afgrond.

Zichzelf van een hoogte – rots, brug – werpen was onder mensen, na zich doodsteken (of dat laten doen) en zelfverhanging, de derde methode, veel frequenter dan vergif, dat als een laffe exit werd beschouwd (en dat, zoals nog steeds geldt, geen 'succes' garandeerde; daarom zie ik niets in pillen).

Je zou zeggen dat de strop voor dieren niet beschikbaar was, maar in de pedante tafelgesprekken van Athenaeus weet een geleerde disgenoot te melden dat het waterhoen (Grieks: *porphyrio*, Engels: purple coot) de vrouwenvertrekken scherp in de gaten houdt en zo'n grote opmerkingsgave heeft dat het aan de heer des huizes een vermoeden van ontrouw meldt, door met de strop het leven te beëindigen. Hoe men zich de daad van deze gevleugelde zedenpolitie moet voorstellen, wordt niet uit de doeken gedaan: zocht het hoen in het riet een lusvormig groeisel? Maar hoe kon de bedrogen echtgenoot er dan weet van hebben? Het is typische borreltafelpraat van intellectuelen die elkaar overtroeven met sterke verhalen, die ter plaatse toch niet te controleren zijn.

Ongeloofwaardig klinken ook de anekdotes van Plinius de Oudere in zijn *Natuurlijke Historie*. Hij tekent kritiekloos op wat hij los en vast heeft gevonden. Trouwe honden, paarden en een olifant weigeren voedsel na de dood van hun baas. Zulk wegwijzen is ook in de moderne tijd wel signaleerd, maar gaat het wel om suicide, d.w.z. om een gewilde dood? Dezelfde twijfel is ook gerechtvaardigd als iemand na de dood van een levenspartner zich ten dode toe verwaarloost: wilde die wel dood?

Plinius weet ook nog het roerende verhaal te vertellen van de vriendschap tussen een jongen van het eiland Iasos en een dolfin. Regelmatig maakte de knaap een

tocht op de rug van het zeedier, maar bij een storm viel hij ervan af en stierf. De trouwe dolfin bracht het lijk naar de kust 'en scheidde niet van het lichaam tot hij stierf.' Zo schuldig voelde hij zich. Op munten werd de band tussen jongen en dolfin vastgelegd.

De veelweter Plinius, die met de dood zijn nieuwsgierigheid naar de uitbraak van de Vesuvius in 79 bekocht, meldt ook nog dat een adelaar die door een meisje was getemd, zich in het vuur van haar brandstapel stortte. Hetzelfde rouwmisbaar vertoonde de arend van koning Pyrrhos – die van de vruchteloze overwinning. Dit laatste bericht komt van Ploutarchos, die ook niet wars was van een goed verhaal.

Dan is er nog het oncontroleerbare vissersverhaal van de murene. Als die door de langoest (*karabos*) in nauw wordt gebracht, werpt het dier ze zich prompt op diens stekelige rug en spiest zich zo dood. Is er een bioloog onder de lezers?

Deze geschiedenissen, behalve die van de murene, worden natuurlijk verteld om de mens de spiegel van trouw voor te houden, niet om de vraag te beantwoorden of dieren ook aan eigendoding deden. Dat was in de oudheid net zomin een probleem als bij mensen: suïcide was gewoon een van de voorhanden uitwegen uit het leven. Het was wel zaak met een stijlvolle *mors voluntaria* het leven te bekronen.¹

Schlemielenmoraal van de fabel

Lieden die de vijand meenamen in de dood, konden zich vinden in Aisopos' fabel van de wesp en de slang: de wesp had zich op de kop van het serpent genesteld en 'voortdurend met de angel stekend overwinterde hij'. Toen de slang geen kans zag zich van zijn vijand te ontdoen, kroop hij naar de weg.

Zag een wagen aankomen en stak zijn kop onder het wiel. Ik lees de fabel als een verwijzing naar de wraak der machtelozen: je gaat er misschien zelf aan, maar je hebt de vernedering betaald gezet.

Heel vaak bieden fabels zo'n schlemielenmoraal, zoals in de vertelling van de hazen. Die verachtten zichzelf zo om hun lafheid dat ze besloten hadden collectief van een rots te springen. Ze stonden al op een hoogte, vanwaar ze neerkeken op een poel. 'Toen de kikkers daarin het geruis van de hazenvoeten hoorden, doken ze diep onder. Bij de aanblik daarvan zei een haas tot zijn makkers: "Laten we maar niet afspringen, want kijk, er bestaan nog laffere dieren dan wij." Zo is ook voor mensen het ongeluk van anderen een bemoediging in eigen ellende.' De laatste zin geeft de moraal van het verhaal.

Zulke levenswijsheden maken de fabel tot een kostelijke bron voor de mentaliteitsgeschiedenis. Voor wat eigendoding betreft, zeggen deze twee fabels natuurlijk niets over de zelfgekozen dood van mensen, *mors voluntaria* in het Latijn.

¹ Zie mijn *Sterven in stijl. Leven met de dood in de klassieke oudheid*, Ambo/Anthos, Amsterdam 2015

Bestaat dierenzelfmoord?

De oudheid biedt dus wel sterke verhalen, maar zoals aangeduid, ze zijn allesbehalve solide. Aan dezelfde zwakheid lijden de moderne rapportages over zelfdodende dieren. Dat de zelfopoffering van lemmingen uit de Disneystudio komt, moet onderhand als filmbedrog van *White Wilderness* (1958) wel bekend zijn. Ja, bij het jachtige zoeken naar een nieuw domein, verzuipen er een stel, maar dat is geen altruïstische zelfvernietiging om ruimte te maken voor de soortgenoten.

Het Wikipedia-artikel *Animal suicide* is heel terughoudend in het erkennen van suïcidaal gedrag bij niet-menselijke dieren. Dat vereist naast een hoger niveau van bewustzijn dan tot nu toe is vastgesteld, een concept van het zelf, van de dood en vereist een bedoeling. Er zijn, net als in de oudheid, heel wat anekdotes over dieren die onder spanning of verdriet weigeren te eten. Was de orka Morgan erop uit om te sterven, toen zij uit het bassin sprong en lang op het droge bleef liggen, wat de dood door uitdroging zou brengen?

De drie voorwaarden, zelfbewustzijn, doodsbesef en begrip van toekomst zijn afzonderlijk wel bij dieren vastgesteld. Zo heeft de spiegeltest bewezen dat bepaalde dieren wel degelijk weten wie ze zijn. En dieren kunnen ook wel handelen met het oog op de nabije toekomst. Maar hebben ze een notie van de dood? Onder termieten en mieren komt zelfopoffering in een bedreigende situatie wel voor, maar dit moet instinctief gedrag zijn. En is de honingbij, die bij het steken zijn angel en het leven verliest, uit op het eigen einde?

Het hoogste in de orde van zelfdodende dieren staan voorlopig kleine aapjes, de **spookdiertjes**. Het zijn uiterst gevoelige leden van de orde der primaten.

Gevangenschap kunnen ze niet aan. De spanning die ze ervaren door opgesloten te zijn, door verlichting en ongewilde aanraking, maakt dat ze slecht eten. Als ze dan in 'overspanning' raken, gaan ze met de kop tegen harde oppervlaktes beuken, wat tot de dood leidt. Maar wilden ze die?

ZELFDODING ???
NEEN, WANT APEN
APEN APEN NA !

Wij leven met de dood

Voor het moment kunnen we ons tenminste in één opzicht als toppunt van de schepping beschouwen. Vanaf de kleutertijd weten we dat ons bestaan eindig is. We moeten leven met de dood. Als ouder herinner je je het moment dat je kind naar aanleiding van de dood van een huisdier of een grootouder vraagt: 'Ga ik

ook dood?' Een van mijn dochtertjes pakte bij het slapen gaan opeens mijn pols en zei: 'Jij en ik gaan niet dood, hè pap? Want dan kan ik je niet meer voelen.' Ontkennen van dat levensfeit zou bedrog zijn, dus zei ik dat het nog heel lang zou duren. Eerst gingen de opa's en oma's, dan papa en mama en pas na een heel lange tijd zij. Voor het moment was dat voldoende, maar het kinderbrein had zich de boodschap aangetrokken. Een tijdje later zaten zij en haar zus ze in de bus tegenover een bejaarde dame. Als eeniige tweeling waren ze onweerstaanbaar en raakten dus in gesprek. Opeens hoor ik vragen: 'Heb jij een kunstgebit?' Toen de vrouw het beaamde, was de reactie: 'Oh, dan ga je al gauw dood.'

Door ons bewustzijn van individualiteit, het besef van tijd en de waarneming dat al het leven sterft, hebben we het exclusieve vermogen om gewild een einde te maken aan ons bestaan. Tenzij er onweerlegbaar bewijs voor dierenzelfmoord komt, zijn wij het unieke *animal suicidale*.

Hazen en kikkers, Gustave Doré (Wikipedia)

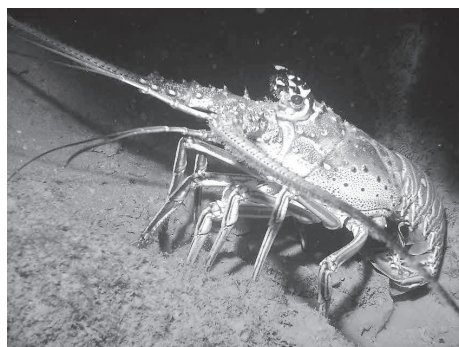
Io als koe herkend door haar vader Inachus, Victor Honoré Janssens (1658–1736; Wikipedia)

Murene ((Wikipedia)

Jongen op dolfijn, munt van lasos

Langoest (Wikipedia)

Lemming (Wikipedia)

Canadezen zijn beleefd!

Antivax-lemmingen

Internet in de hemel

door *Nico Krijn*

‘Eerwaarde, mag ik u als theoloog een vraag stellen?’

‘Natuurlijk, mijn jongen, steek van wal.’

‘Dank u wel, Ik vroeg me af of er in de hemel internet beschikbaar is.’

‘Jazeker, de Allerhoogste gaat mee met zijn tijd.’

‘Fijn om te horen! Maar toch, op internet zijn ook slechte dingen te zien. Kan dat in de hemel?’

‘Wat bedoel je voor slechte dingen?’

‘Mm. Ik durf het bijna niet te zeggen. Vooruit dan maar. Je kunt filmpjes zien van mannen en vrouwen die de vleselijke liefde bedrijven. Kun je daar in de hemel naar kijken?’

‘Jazeker, waarom niet?’

‘Ik dacht dat het zondig zou zijn.’

‘Welnee joh, lees Hooglied maar eens.’

‘Aha, ik begrijp het.’

‘En hoe zit het dan met filmpjes met mannen die het ‘doen met elkaar’?’

‘Prima toch.’

‘In het Oude Testament worden die mannen in toch ‘viezeriken’ genoemd!’

‘Ja, maar niet in het Nieuwe Testament. En wat dacht je van Jezus met die twaalf kerels, die reisden, aten, dronken, enzovoort...’

‘Oeps, zoiets heb ik nooit durven denken. Dus er is niks geblokkeerd in internet in de hemel?’

‘Alleen vatican.va.’*)

*) Dit is ook op aarde geen werkende link, voor de website van de Heilige Stoel zie: <https://www.vatican.va/content/vatican/it.html> . Afkeuring van gelijkgeslachtelijke seks vinden we toch wel in het N.T., vooral in Romeinen 1:26-27 (Redactie).

DE AUTEURS VAN DIT NUMMER

Floris van den Berg (Naarden 1973) is milieufilosoof aan de Universiteit van Utrecht, voorzitter van De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis. Van hem verschenen diverse boeken, zoals *Hoe komen we van religie af?* en (het meest recent) *Recalcitrant*.

René van Elst (Amsterdam 1950) studeerde sociologie en (deels) rechten, is gepensioneerd Human Resources medewerker, vertaalde poëzie van Fran Winant, is sinds 2014 meestentijds hoofd- en eindredacteur en opmaker van De Vrijdenker, maakt foto's en video's van vrijdenk-evenementen, donateur van Skepsis.

Martin Harlaar (Amsterdam 1956) is freelance historicus, opgeleid aan de UvA. Houdt zich de laatste jaren bezig met onderzoek naar en schrijven over woke-activisme, Social Justice Warriors en gender-ideologie. Aspirant-bestuurslid van DVG.

Anton van Hooff (Den Haag 1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redacteur van De Vrijdenker en oud-voorzitter van De Vrije Gedachte, Vrijdenker van het Jaar 2023. Auteur van diverse boeken, het recentste is *Je hebt gewonnen, Galileë*.

Jeroen Janssen (1957) heeft zowel doctoraal Theologie (godsdienstwetenschappen) als doctoraal Sociale Wetenschappen alsook een kandidaats Oosterse Talen en werkte achtereenvolgens in het onderwijs, de onderwijsbegeleiding, een jongerencentrum en bij de COA.

Nicolaas Krijn (1952) werkte bij TNO in verschillende functies. Hij studeerde korte tijd Theologie en studeerde in 2001 af als filosoof, met speciale aandacht voor wiskunde en wetenschapsleer. Hij is vrijmetselaar en heeft diverse publicaties, cursussen en lezingen op zijn naam staan.

Joseph Hugh McKenna (Houston 1957) is hoofddocent Geschiedenis van het Religieus Gedachtegoed aan de Universiteit van Californië te Irvine, V.S..

Jacobus Moleschott ('s-Hertogenbosch 1822 – Rome 1893) was een Nederlandse arts, fysioloog en hoogleraar, laatstelijk in Turijn en Rome. Was een vroege materialist en atheïst. Koning Victor Emanuel II van Italië benoemde hem in 1876 tot Senator van het Rijk. Was betrokken bij de totstandkoming van het Giordano Bruno Monument in Rome.

Kenneth van Oost (Gent 1959) is internationaal werkzaam geweest in de logistiek en is geïnteresseerd in progressieve politiek, de problematiek individu-collectief, memetics (betreft de evolutie van cultuur); is lid van de Gentse cultuurvereniging.

De kartoens zijn van de Turnhoutse cartoonist **Gie Campo** ("Gier").

Allen hartelijk dank voor hun bijdragen!

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS

Uw bijdragen aan dit blad worden zeer gewaardeerd. Wij verzoeken u om bij het aanleveren met de volgende informatie en aanwijzingen rekening te houden.

- Bijdragen aan het blad worden – in verzorgd, leesbaar Nederlands – in digitale vorm aangeboden aan het email-adres van de Redactie.
- Als auteur bent u zelf verantwoordelijk voor de inhoud van uw werk. Buiten die verantwoordelijkheid vallen door de Redactie in het werk aangebrachte correcties.
- De Redactie noch de vereniging De Vrije Gedachte (DVG) is aansprakelijk voor plagiaat, auteursrechtenschending etc., gepleegd door auteurs.
- Het copyright op een geplaatste bijdrage blijft berusten bij de auteur; DVG is echter gerechtigd de bijdrage geheel of gedeeltelijk opnieuw te plaatsen, hetzij in het blad hetzij in een bloemlezing in boekvorm hetzij op de website of Facebookpagina.
- U verstrekt over/van uzelf enige personalia en een portretfoto die bij het werk kunnen worden afgedrukt als het om een publicatie van enige omvang gaat.
- In overleg met de Redactie kan een bijdrage desgewenst onder pseudoniem worden gepubliceerd; anonieme bijdragen worden echter niet geaccepteerd. De auteur moet voor de hoofdredacteur bereikbaar zijn.
- Wij gaan ervan uit dat een artikel niet veel langer is

dan 3000 woorden en een boekbespreking die niet diep op thema's uit het boek ingaat niet veel langer dan 1500 woorden.

- Veronderstel niet te veel voorkennis bij de lezers; vermijd technische/geleerde termen of leg ze uit.
- A.u.b. niet te veel noten.
- Vertaal niet-Nederlandstalige teksten/citaten.
- Zorg voor een sprekende titel, die te maken heeft met het onderwerp, en voor bijpassende sub-onderwerpen met tussenkopjes.
- Een mini-samenvatting, waarin ook de belangrijkste trefwoorden voorkomen, wordt op prijs gesteld.
- Noem het hoofdonderwerp in het begin en schrijf de rest ter ondersteuning van dit onderwerp, zodat de lezer de argumentatie / illustratie en de weg naar de eventuele conclusie kan volgen.
- Spring niet via vrije associaties van de hak op de tak en haal geen dingen erbij die niet met het hoofdonderwerp te maken hebben, waardoor de lezer de weg kan kwijtraken.
- Vindt u dat een uitweiding belangrijk is ter illustratie van het hoofdthema, leg dan uit hoe.
- Lees uw stuk zelf goed na; controleer de zinsbouw en spelling, in het bijzonder van de genoemde namen.

Onze dank voor uw medewerking!

De Redactie

Doelstelling van De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' stelt zich ten doel: het bevorderen van het vrijdenken. Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door:

- Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid, daarbij strevend naar:
 - bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en onwetenschappelijke houding,
 - vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
 - eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden,
 - menselijke waarde,
 - solidariteit met de medemens, de natuur en het milieu,
 - de eindigheid en onherhaalbaarheid van elk individueel leven.

Een vereniging ontleent bestaansrecht aan haar doelstellingen en aan haar ledental. Veel doelstellingen kunnen worden bereikt bij voldoende aantallen (actieve) leden. Opkomen voor de situatie van mensen met een atheïstisch-humanistische levenshouding is erg actueel. In de komende periode wil 'De Vrije Gedachte' graag nieuwe activiteiten organiseren, ook in de regio's, en meer voor het voetlicht treden. Dit vergt creativiteit, tijd en energie van het bestuur, meer vrijwilligersinzet en een financiële impuls. U kunt hierbij helpen.

Steun De Vrije Gedachte!

Vindt u ook dat de vereniging op de kaart van levensbeschouwelijk Nederland thuishoort? Wilt u ook dat de vereniging nieuwe activiteiten organiseert? Steun dan de vereniging!

U kunt de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' steunen door:

- mee te doen bij activiteiten en uw mening te geven,
- als vrijwilliger te helpen bij de organisatie van activiteiten, of door een plaatselijke of regionale kring te starten,
- ingezonden brieven te sturen aan kranten en uzelf daarin expliciet als vrijdenker te benoemen,
- geld te schenken aan de vereniging of een legaat na te laten. U kunt hierover vrijblijvend een informatief gesprek voeren en u daarvoor aanmelden via ons mailadres (zie onder),
- andere belangstellenden te attenderen op de activiteiten van de vereniging,
- te reageren op publicaties e.d. van 'De Vrije Gedachte',
- lid te worden van vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' (zie het informatieblad in dit blad),
- abonnee te worden van het blad 'De Vrijdenker' (zie het Colofon van dit blad).

Heeft u vragen of ideeën? Het bestuur hoort ze graag! Of wilt u praten over nalaten of schenken? Neem contact op via info@devrijegedachte.nl; voor andere contactmogelijkheden zie het informatieblad in dit blad.

Bezoek onze website
devrijegedachte.nl
en onze Facebook-pagina
'De Vrije Gedachte'

Het driekleurig viooltje is sinds de 19de eeuw het internationale symbool van de vrijdenkerij. Dit bloempje heeft in het Frans de naam *pensée*, die gedachte betekent. De bloem heeft deze naam gekregen omdat de vorm ervan op die van een menselijk gezicht zou lijken en omdat de bloem in augustus vooroverbuigt alsof hij diep in gedachten is. *La libre pensée*, een term die Victor Hugo in 1850 geïntroduceerd zou hebben, betekent letterlijk de vrije gedachte en is de Franse benaming voor het vrijdenken. (Bron: Wikipedia.org.)

strikte scheiding tussen kerk en staat – weren van indoctrinatie uit opvoeding en onderwijs – bevorderen van een kritisch onderzoekende, wetenschappelijke houding – ontmaskeren van religie, pseudowetenschap en andere waanvoorstellingen – vrijheid van expressie – respect voor de waardigheid van de mens als wezen met een eindig en eenmalig bestaan – erkenning van het volledige zelfbeschikkingsrecht van de mens over eigen lijf en leden